

NATURRESERVATET RITAMÄKI, TORSBY KOMMUN

BESLUT

Länsstyrelsen beslutar med stöd av 7 kap. 5 § miljöbalken (1998:808) om nya inskränkningar och skäl gällande naturreservatet Ritamäki i Torsby kommun med tillhörande föreskrifter och skötselplan. Detta beslut gäller tillsammans med ursprungligt beslut om bildande av naturreservatet Ritamäki från 1993-01-29, dnr 231-29-89.

Syfte med naturreservatet

Delar av syftet med naturreservatet har förändrats över tiden varför Länsstyrelsen nu anser att följande ska utgöra naturreservatets syften:

Ritamäki är avsatt som naturreservat med syftet att bevara och vårda en gammal finngård med ålderdomligt odlingslandskap och en hävdberoende flora samt ett karaktäristiskt byggnadsbestånd. Vidare är syftet att levandegöra ett betydelsefullt kulturhistoriskt skede.

Inom ramen för Natura 2000 är en viktig del av syftet att uppnå och upprätthålla gynnsam bevarandestatus för den enligt habitatdirektivet utpekade naturtypen *Slätterängar i låglandet*.

Ritamäki naturreservat ska förvaltas med syftet att:

- bevara den intressanta finntorpsmiljön med dess välbevarade byggnadsbestånd, höga andel odlingslämningar samt sin artrika hävdgynnade flora och fauna
- bevara den värdefulla livsmiljön slätterängar i låglandet
- bevara de växt- och djursamhällen som är karaktäristiska för denna livsmiljö i gynnsamt tillstånd
- friluftsliv ska kunna bedrivas i hela naturreservatet och besökare ska kunna se och uppleva områdets kulturhistoriska och biologiska bevarandevärden

Syftet uppnås genom att väsentliga förändringar av områdets karaktär motverkas och genom att underhåll av byggnader och hägnader görs efter befintligt utförande med traditionella material och metoder.

Syftet uppnås genom att naturreservatets inägomark brukas med årlig hävd.

Syftet uppnås genom att inget egentligt skogsbruk bedrivs i naturreservatet och att områdets orördhet bibehålls genom att exploatering och arbetsföretag i området förhindras.

Syftet uppnås genom att områdets tillgänglighet för friluftslivet gynnas genom god framkomlighet via ledssystem, tillgång till rastplatser, toalettanordning samt goda möjligheter till

information och upplevelser av områdets kulturhistoriska, biologiska och geovetenskapliga värden.

Föreskrifter

Länsstyrelsen beslutar om nedanstående föreskrifter för att tillgodose syftet med naturreservatet. *Dessa föreskrifter ersätter tidigare meddelade föreskrifter i beslut 1993-01-29, dnr 231-29-89.*

Föreskrifterna ska inte utgöra hinder för de åtgärder som behövs för att nå syftet med naturreservatet samt den uppföljning som anges i den till detta beslut hörande skötselplanen. Föreskrifterna ska inte heller utgöra hinder för förvaltare att genomföra eller upphandla den skötsel som ska genomföras enligt till beslutet hörande skötselplan.

Länsstyrelsen kan med stöd av 7 kap. 7 § miljöbalken medge dispens från meddelade föreskrifter, om det finns särskilda skäl.

A. Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i den rätt att använda mark- och vattenområden som behövs för att uppnå syftet med naturreservatet:

Utöver vad som annars gäller i lagar och författningar är det i naturreservatet förbjudet att:

1. uppföra ny byggnad eller exteriört förändra befintlig byggnad
2. anlägga luft- eller markledning, radiomast eller jämförlig anordning
3. anlägga bilväg
4. uppföra stängsel eller andra hägnader annat än för åtgärder i enlighet med bifogad skötselplan
5. bedriva täktverksamhet och annan verksamhet som förändrar områdets ytformer som att schakta, tippa, gräva, utfylla, dämma
6. anordna upplag annat än för upplag av faunadepåer i enlighet med skötselplan
7. bedriva någon form av skogsbruk samt ta bort eller upparbeta dött träd eller vindfälle annat än enligt bifogad skötselplan
8. bedriva markförbättringsåtgärd som dikning, invallning, kalkning eller gödsling
9. använda kemiska eller biologiska bekämpningsmedel

Utan länsstyrelsens tillstånd är det förbjudet att

10. plöja, harva eller fräsa annan mark än den som i skötselplanen redovisas som åker

B. Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken om förpliktelser för ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheter att tåla visst intrång:

Markägare och innehavare av särskild rätt till marken förpliktas tåla att följande anordningar och åtgärder vidtas för att tillgodose syftet med naturreservatet:

1. anordningar för utmärkning av och upplysning om naturreservatet

2. anordningar för friluftsliv och tillgänglighet av naturreservatet så som anläggande, utmärkning och underhåll av vandringsled och rastplatser, anläggande och underhåll av torrdass samt underhåll av parkeringsplatsen nere vid sjön Lomsen
3. uppsättning och renovering av gårdesgård
4. undersökningar av markslag, landskapselement, växt- och djursamhällen samt arter som ett led i uppföljningen av syfte och mål med naturreservatet
5. skötselåtgärder i enlighet med skötselplanen

C. Ordningsföreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas och vistas i, samt om ordningen i naturreservatet i övrigt (gäller även markägare och innehavare av särskild rätt).

Utöver vad som annars gäller i lagar och författningar är det i naturreservatet förbjudet att:

1. framföra motordrivet fordon
2. tälta
3. göra upp eld
4. skada eller ta bort död ved såsom lågor, torrträd och torra grenar
5. plocka eller gräva upp örter, mossor, lavar eller trädsvampar
6. medföra ej kopplad hund
7. utan länsstyrelsens tillstånd i näringssyfte organiserat utnyttja området, samt för skolor och institutioner att regelmässigt utnyttja området för att utföra vetenskapliga eller andra undersökningar

Markägare och innehavare av särskild rätt undantas från föreskrift C3.

Markägare och innehavare av särskild rätt undantas från föreskrift C4 då det kan finnas behov av att ta bort torra grenar och fallna träd för att förenkla slätterhävning av markytan.

I samband med vetenskapliga undersökningar kan Länsstyrelsen meddela undantag från ordningsföreskrifterna under C7. Till vetenskapliga undersökningar räknas bl.a. den del av länsstyrelsens regionala miljöövervakning som utförs i samråd med naturvårdsförvaltningen, undersökningar inom ramen för uppföljning av åtgärdsprogram för hotade arter samt inventeringar av vissa organismgrupper.

Fastställande av skötselplan

Med stöd av 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken fastställer Länsstyrelsen den i bilaga 4 redovisade skötselplanen för naturreservatet.

Uppgifter om naturreservatet

Namn	Naturreservatet Ritamäki
Län	Värmland
Kommun	Torsby

N2000-beteckning	SE0610071
Lägesbeskrivning	Ca 10 km SV om Lekvattnets kyrka
Församling/Socken	Lekvattnet
Topografisk karta	12C SV
Ekonomisk karta	12C 4d
Naturgeografisk region	30a (Norrlands vågiga bergkullterräng med mellanboreala skogsområden)
Kulturgeografisk region	Södra Norrlands inland
Fastigheter	Södra Lekvattnet 1:106, Södra Lekvattnet 1:87 samt Stensgårds utskog 2:1
Areal	16,00 ha
Förvaltare	Länsstyrelsen Värmland och Lekvattnets hembygdsförening
Ägare av byggnader	Lekvattnets hembygdsförening

REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Ärendets beredning

Frågan om reservatsbildning togs upp första gången i samband med en utredning inom länsstyrelsen om länets finngårdar. Urvalskriterier för val av finngårdar var framför allt förekomsten av ursprunglig bebyggelse (rökstugor m.m.) och förekomst av en hävdgynnad ängsflora. Utredningen fann att Ritamäki finngård är det främsta objektet av detta slag. Finnbosättningen med anor från åtminstone 1700-tal har brukats långt in på 1960-talet och har ett välbevarat byggnadsbestånd tillsammans med tydliga odlingsstrukturer och odlingslämningar. Vidare håller området höga biologiska värden med intressant kärlväxt- och svampflora samt insektsfauna vilket till stor del är kopplat till områdets långvariga hävd av hackslätter och bete. De höga kulturhistoriska värdena i kombination med en intressant och artrik flora och fauna, områdets goda betingelser för att främja ett aktivt friluftsliv, samt möjligheten till upplevelse och kunskap var anledningen till att området 1993 sattes av som naturreservat.

I samband med att revidering av skötselplanen för naturreservatet aktualiserades gjorde länsstyrelsen bedömningen att det finns skäl att enligt 7 kap. 5 § miljöbalken göra tillägg till, och ändringar av, naturreservatets syfte och föreskrifter från det tidigare beslutet. Bakgrunden till ändringarna är följande:

- Förändrad skötsel och markanvändning med avsikt att bättre nå angivna syften för kulturmiljövård, naturvård och friluftsliv.
- Tillägg och borttag av föreskrifter för att förenkla förvaltning och tillståndsprövning av naturreservatet.
- Anpassning av mål och åtgärder så att dessa bättre samstämmer med områdets utpekade Natura 2000 naturtyp med tillhörande bevarandeplan.

Remissinstansernas och sakägares synpunkter

Lekvattnets hembygdsförening har via ordförande Sune Lekemark inkommit med synpunkter på remissen genom telefonmöte den 25 augusti 2010 med Liv Lötberg.

I förslag till beslut påpekar hembygdsföreningen att det under föreskrift B bör förtydligas att den parkeringsplats som nämns i beslutshandlingarna är samma parkeringsplats som ligger nere vid sjön Lomsen, utanför reservatsgränsen. Detta för att förtydliga att hembygdsföreningen inte vill att det ska tillkomma någon ytterligare parkeringsplats närmare själva finntorpet.

Hembygdsföreningen påtalar att det finns ett behov av att parkeringsplatsen får en soptunna och att skräp tas bort från platsen regelbundet då det av och till är ganska skräpigt på platsen. Det finns vidare ett önskemål om att under föreskrift C i reservatsbeslutet möjliggöra bortrensning av torra grenar och ibland även fallna träd på ängsmarken för att förenkla slätterhävning av marken.

Hembygdsföreningen påpekar att det finns skäl till att ändra uttrycket "*landskap med utsikt*" som står i remisshandlingarna, både i reservatsbeslut, i områdesbeskrivning och i skötselplan. Detta eftersom Ritamäki i dagsläget saknar egentlig utsikt då reservatet omges av tät barrskog och detta uttryck i och med detta blir felaktigt.

I remissen till områdesbeskrivning finns en felbenämning av älven som mynnar ut i sjön Lomsen. Det rätta namnet är Penlaälven alternativt Pennlaälven. Vidare så står det att den nuvarande finntorpsbebyggelsen står på områdets högsta punkt något som inte är korrekt. Hembygdsföreningen kommenterar även att åkertegen med tydlig terrasskant, delområde 2A, inte ligger precis vid ingången till naturreservatet som det står i remissen. En ytterligare synpunkt i områdesbeskrivningen gäller den dumpningsplats av hö som benämns under område 4C. Hembygdsföreningen är undrande över om denna verkligen kan ha någon större påverkan på den intilliggande slättermarken då dumpningsplatsen ligger i en grop en bit ifrån de atrikaste slätterytorna.

Hembygdsförening meddelar att det utöver Finnskogsleden även finns en ytterligare vandringsled som passerar Ritamäki. Denna heter Sjutorpsleden och passerar sju finntorp varav två på den norska sidan och fem på den svenska. Denna vandringsled har bitvis samma stäckning som Finntorpsleden och är ca åtta kilometer lång. Lekvattnets hembygdsförening har ihop med Torsby kommun satsat mycket tid och pengar på denna led under 2010.

Hembygdsföreningen anser att det är fullt tillräckligt med två rastplatser inom naturreservatet, en vid parkeringen och en uppe vid finntorpet. De önskar vidare att utmärkning, skyltning och liknande inom naturreservatet görs så diskret som möjligt för att inte störa den genuina finntorpsmiljön. Detta är även anledningen till att de anser att en enkel folder, gärna med tydlig karta, över den föreslagna kulturnaturrendringen är att föredra framför informationsskyltar uppsatta ute i terrängen.

Länsstyrelsens kulturmiljöfunktion på samhällsbyggnadsenheten meddelar att länets fornvårdsområden har reviderats under året och att Ritamäki har utgått som fornvårdsobjekt.

Detta då området redan är skyddat som naturreservat och därför inte anses behöva ytterligare skydd. De kartor med utpekad fornvårdsgräns som finns i remissen måste därmed ändras i det slutliga dokumentet. Vidare påpekas att andra stycket, första och andra raden under 2.2.1 *Historik* i skötselplanen ändras från "Skogsbygderna kring Lekvattensjön och norska gränsen var mer eller mindre opåverkade av människan när den finska kolonisationen nådde dit under 1600-talet" till "I skogarna kring Lekvattnet fanns god tillgång av den typ av storskog som krävdes för finnarnas storsvedjor". Detta för att inte skapa illusionen om att dessa skogsområden bestod av naturskog, opåverkade av mänskligt brukande, innan finnarna kom till platsen.

Värmlands botaniska förening vänder sig emot användningen av ordet hackslåtter som används i remissförslaget då de anser att det är ett felaktigt sammansatt ord. Istället föreslås ordet hackslått/hackslåttmarker. Botaniska föreningen påpekar att nuvarande byggnader inte ligger på naturreservatets högsta punkt som skrivs i förslaget till områdesbeskrivning. De anser att det är fel att ha med daggekåpa som ett exempel på en skogsart eftersom den är mer hemmahörande i kulturlandskapet. I områdesbeskrivningen benämns sly som exempel på en ohävsart något som botaniska föreningen anser bör ändras så att sly står för sig dvs. så att det står sly *och* stora inslag av ohävsarter. I skötselplanen föreslås ett kvalitetsmål på att reservatet ska hålla minst 2000 individer av fältgentiana för att anses vara i god standard något som botaniska föreningen anser vara ett alltför högt satt mål med tanke på att inventeringsåret 2006 var ett extremt individrikt år för arten och därför inte kan ses som representativt. Ett mer rimligt kvalitetsmål att ha i skötselplanen föreslås istället vara 1000 individer.

Torsby kommun låter meddela i protokollutdrag från kommunstyrelsens samhällsutskott att de inte har något att erinra mot upprättat förslag till nytt beslut.

Ingen erinran från övriga.

Länsstyrelsens bemötande av inkomna synpunkter

Länsstyrelsens tackar för Lekvattnets hembygdsförening utförliga genomgång och synpunkter av remissen. Under föreskrifter B har ett förtydligande gjorts i texten att den parkeringsplats som menas är den som finns nere vid sjön Lomsen. Att som hembygdsföreningen föreslår ha en soptunna på platsen ses emellertid som en risk för att det kommer att orsaka ett större underhållsbehov då länsstyrelsens erfarenhet i liknande områden visat att soptunnor på avlägsna platser resulterar i att förbipasserande slänger hushållssopor och bråte i dessa. En lösning kan istället vara att utöka tillsynen av området med städning av skräp samt att på anslagstavlan vid parkeringen sätta upp information om att besökare ska ta sina sopor med sig. Angående behovet för hembygdsföreningen och andra berörda markägare att kunna rensa bort torra grenar och ev. fallna träd för att förenkla slåtter på markytan så har ett särskilt undantag gjorts för detta under föreskrift C4.

Länsstyrelsen håller med hembygdsföreningen om att egentlig utsikt idag tyvärr saknas vid Ritamäki och tar bort detta uttryck från texten. Namnet Perlaälven har ändrats till det korrekta

namnet Penlaälven/Pennlaälven och ändringar har även gjorts i texten beträffande finntorpsbebyggelsens läge samt för läget på åkertegen i delområde 2A i enlighet med hembygdsföreningens påpekande. Angående dumpningsplatsens påverkan på omgivande slåttermarker så har ett förtydligande gjorts i texten om att näringsläckage från platsen framförallt påverkar de markytor som ligger närmast dumpningsplatsen. Även för dessa markytor är det emellertid av intresse att minska på näringstillförseln för att på sikt utöka andelen artrik slåttermark. Länsstyrelsen håller därför fast vid att en bättre lösning för hanteringen av slaget gräs i naturreservatet är något att eftersträva.

Det är mycket intressant att höra att det utöver Finnskogsleden finns ytterligare en vandringsled, Sjutorpsleden, som passerar Ritamäki och de fakta som hembygdsföreningen lämnade runt denna vandringsled är nu inlagda i det slutliga dokumentet.

Länsstyrelsens delar hembygdsföreningens åsikt om att det räcker med två rastplatser inom naturreservatet samt att skyltning ska ske sparsamt inom området för att bibehålla områdets finntorpskaraktär så långt som möjligt. Att ha en folder istället för mindre skyltar ute i slåttermarken är därför något som nu förordas i skötselplanen.

De synpunkter som länsstyrelsens kulturmiljöfunktion har lämnat in har beaktats och kartorna till det reviderade beslutet med bilagor är omgjorda så att det tidigare utpekade fornvårdsområdet är borttaget. Vidare har en ändring i texten under rubriken 2.2.1 *Historik* i skötselplanen gjorts i enlighet med inkommet förslag.

Inga avvikande åsikter finns mot Värmlands botaniska förenings inkomna förslag på ändringar. Benämningen hackslätter/hackslåttermarker byts ut mot benämningen hackslått/hackslåttmarker. I områdesbeskrivningen har arten daggkäpa tagits bort som exempel på en skogslevande art samt så särskrivs lövsly från ohävdarter. Länsstyrelsen tar även till sig föreningens synpunkter om att 1000 fertila exemplar av fältgentiana är ett mer rimligt kvalitetsmål och har ändrat detta i skötselplanen.

LÄNSSTYRELSENS MOTIVERING OCH INTRESSEPRÖVNING

Beskrivning av omgivande landskap och naturreservatet

Finnbosättningen Ritamäki, eller Ritaberg vilken är områdets svenska namn, ligger inom den värmländska finnbygden i Lekvattnets socken, Torsby kommun. På karaktäristiskt vis ligger finngården ensligt i en höglänt skogsglänta (375 m ö h) omgiven av skog. Typiskt för finnbygden är att gårdar och torpställen ligger utspridda som öar i det stora skogshavet. I trakterna runt om Lekvattnet finns rester av ett flertal finntorp och finngårdar av varierande storlek som härstammar från tiden för den finska bosättningen på 1600-1800-talet. På flera av finngårdarna finns idag enbart grunder kvar då byggnader och hägnader med tiden har försvunnit men det är inte ovanligt att rester av ett äldre odlingslandskap med små åkertegar, hackslåttmarker och utbetesmarker ännu kan påträffas. Ett nätverk av halvt igenväxta fågator och bruksvägar som

tidigare knöt samman bygdens torp och gårdar går delvis ännu att urskilja i den omgivande barrskogen. Lämningar efter den värmländska finnbygden med sina spår efter finnbosättningar, odlingsspår och hävdpräglade flora är en karaktäristisk och värdefull del av Värmlands kulturarv.

Ritamäki räknas som ett av Värmlands bäst bevarade finntorp och platsen har brukats åtminstone från slutet av 1700-talet fram till 1964 då de sista bofasta lämnade platsen. Den bebyggelse som finns inom naturreservatet idag är byggd på 1840-talet. Lämningar och skriftliga dokument visar spår av en äldre bebyggelse på platsen som är svår att bestämma exakt ålder på men som anses ha funnits åtminstone sedan slutet av 1700-talet. Den äldre gården förmodas ha ersatts av den nybyggda gården någon gång under slutet av 1800-talet. Utöver byggnadslämningar finns andra spår av ett äldre kulturlandskap så som diverse odlingsspår av åkertegar, åkerterrasser, odlingsrösen, fästigar och äldre hägnader kvar vid Ritamäki. Vidare så har områdets långvariga hävd av markytan gett upphov till en särpräglad och artrik kärlväxt- och svampflora samt insektsfauna med arter hemmahörande i välhävdade slätter- och betesmarker.

Ritamäkis byggnader och inägomark är sedan 1967 förklarade som byggnadsminne och skyddas genom lagen om kulturminnen m.m. (1988:950). Ritamäki äger ett högt kulturhistoriskt intresse genom det unika byggnadsbeståndet och det bevarade odlingslandskapet. Med avseende på områdets höga bevarandevärden är det avsatt som riksintresse både för kulturmiljövård och för naturvård. De höga kulturhistoriska och biologiska värdena i kombination med ett tilltalande skogs- och odlingslandskap med betande djur, slingrande leder och intresseväckande historik gör vidare Ritamäki till ett attraktivt utflyktsmål och studieobjekt.

Motiv till skydd

Med hänsyn till naturreservatets höga kulturhistoriska, biologiska och sociala värden kvarstår Länsstyrelsens tidigare bedömning att detta är ett mycket skyddsvärt område vars värden endast kan säkerställas genom att området skyddas som naturreservat. För att säkerställa och öka områdets samlade värden anser Länsstyrelsen att en revidering av föreskrifter och skötselåtgärder för naturreservatet är befogat.

Föreslagna åtgärder i den reviderade skötselplanen (bilaga 4) är en del i Länsstyrelsens arbete med främst två regionala miljömål:

- *Ett rikt odlingslandskap*; skydd, skötsel och bevarande av områdets ängsmarker med tillhörande kulturbärande landskapselement är viktiga delar i delmålen 1 och 3 för bevarande av den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena kopplat till odlingslandskapet.
- *Ett rikt växt- och djurliv*; skydd, upprättande och bevarande av livsmiljöer är den viktigaste delen i agerandet för att uppfylla delmålen 1 och 2, att hejda förlusten av biologisk mångfald och att förbättra bevarandestatusen för hotade arter.

Länsstyrelsen gör bedömningen att detta är ett mycket skyddsvärt område vars kultur- och naturkvaliteter endast kan säkerställas genom att det undantags från generellt skogsbruk och arbetsföretag som negativt kan påverka mark, byggnader, flora och fauna. Länsstyrelsen gör

vidare bedömningen att byggnader ska hållas i gott skick samt att odlingsmarken kontinuerligt ska hävdas.

Överensstämmelse med planer, internationella åtaganden, miljö kvalitetsmål m.m.

Förändringen av skötselåtgärder och föreskrifter för naturreservatet Ritamäki är en del i Länsstyrelsens arbete med att uppnå delmålen 1 och 3 inom miljö kvalitetsmålet "*Ett rikt odlingslandskap*", samt delmålen 1 och 2 inom miljö kvalitetsmålet "*Ett rikt växt- och djurliv*". Beslutet följer även riktlinjer för prioritering av naturreservatsskydd och Sveriges internationella åtaganden om skydd av den biologiska mångfalden. Området är utpekade som riksintresse för naturvården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (N17 Ritamäki).

Naturreservatet och dess omgivning har även ett värde för kulturmiljö värden. Ritamäki med dess byggnader och inägomark är sedan 1967 förklarade som byggnadsminne och skyddas enligt 3 kap. 1 § lagen om kulturminnen m.m. (1988:950). Bebyggelsen vid Ritamäki med omgivande markytor är utpekade som riksintresse för kulturmiljö värden enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (K39 Kvarntorp-Ritamäki). I det regionala kulturmiljöprogrammet "*Ditt Värmland*" från 1988-91, utarbetat av Länsstyrelsen i Värmland, har Ritamäki finngård framhållits som en kulturhistoriskt värdefull miljö. I länsstyrelsens *Bevarandeprogram för natur- och kulturvården* från 1993 har miljön vid Ritamäki lyfts fram som ett särskilt värdefullt odlingslandskap ur naturvårds- och kulturmiljösynpunkt. Vid Ängs- och betesmarksinventeringen år 2003 pekades markerna vid Ritamäki ut som biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla.

Målsättningen att styra hävden av slåttermarken för att öka förutsättningarna för en artrik kärlväxtflora och därmed förbättrade överlevnadsmöjligheter bl.a. för fjärl- och vildbifauna överensstämmer i hög grad med det nationella åtgärdsprogrammet "*Vilda bin på ängar*".

Beslutet bedöms vara förenligt med en från allmän synpunkt godtagbar användning av mark- och vattenresurserna enligt 3 och 4 kap. miljöbalken. Beslutet strider inte mot kommunal översiktsplan eller detaljplan och är därmed förenligt med 7 kap. 8 § miljöbalken.

Intresseprövning

I reservatsbildningsprocessen ingår som en del att i alla frågor göra en vägning mellan enskilda och allmänna intressen med den utgångspunkten att det ska finnas en rimlig balans mellan de värden som ska skyddas genom förbudet/inskränkningsen, och den belastning som förbudet/inskränkningsen har för den enskilde. Länsstyrelsen menar att den avgränsning av naturreservatet och de inskränkningar som gjorts av markanvändningen är nödvändiga, och att de inte går längre än vad som behövs för att uppnå syftet med naturreservatet (se nedan). Länsstyrelsens ställningstagande i denna del har skett med tillämpning av proportionalitetsprincipen.

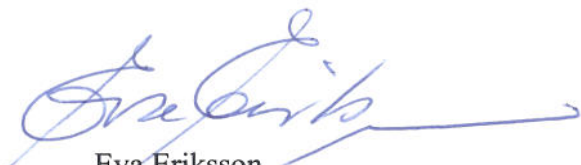

Upplysningar

Länsstyrelsen är enligt punkten A2 bilagan till förordningen (1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken, ansvarig för att bedriva tillsyn över naturreservatet. Särskild tillsynsman anlitas. I tillsynen ingår att övervaka att reservatsföreskrifterna följs. Enligt 29 kap. 2 och 2a §§ miljöbalken gäller bland annat att brott mot föreskrift som meddelats med stöd av 7 kap miljöbalken kan medföra straffansvar. Har någon vidtagit åtgärd i strid mot meddelad föreskrift, kan Länsstyrelsen enligt 26 kap. 9 och 14 §§ miljöbalken vid vite förelägga om rättelse.

Hur man överklagar, se bilaga 6

Doc
Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Eva Eriksson. Föredragande har varit byrådirektör Liv Lötberg. I den slutliga handläggningen har även deltagit chefsjurist Lars-Ove Olsson och antikvarie Fredrik Berg.

Eva Eriksson

Liv Lötberg

Bilagor

1. Beslutskarta
2. Översiktskarta
3. Områdesbeskrivning
4. Skötselplan
5. Byggnadsvårdsplan Ritamäki finngård
6. Hur man överklagar

Copyright Lantmäteriverket 2009, dnr 106-2004/188

Beslutskarta för naturreservatet Ritamäki (heldragen svart linje). Gul linje markerar Finnskogsleden som går genom naturreservatet.

Copyright Lantmäteriverket 2009, dnr 106-2004/188

Översiktskarta (1:30 000) för naturservatet Ritamäki (skrafferat område)

Naturvård
Liv Lötberg

OMRÅDESBESKRIVNING FÖR NATURRESERVATET RITAMÄKI

Naturreservatet Ritamäki ligger beläget i Lekvattnets socken i Torsby kommun i nordvästra Värmland någon kilometer från den norska gränsen. Ritamäki (eller Ritaberg som är områdets svenska namn) är en finnbosättning från åtminstone slutet av 1700-talet och räknas som ett av Värmlands bäst bevarade finntorp. Finntorpet var bebott och brukades traditionsenligt fram till 1964 varefter den lokala hembygdsföreningen tog över ägandet och skötseln av byggnaderna och den intilliggande marken. I trakten runt Ritamäki finns rester av ett flertal gamla finntorp och större gårdar som härstammar från tiden för den finska kolonisationen under 1600-talet och i den angränsande skogsmarken finns ännu spår av de fägator och bruksvägar som knöt samman bygdens torp och gårdar. Det omgivande skogslandskapet, som idag främst består av produktionsskog, bestod av utägomark där boskapen gick på bete.

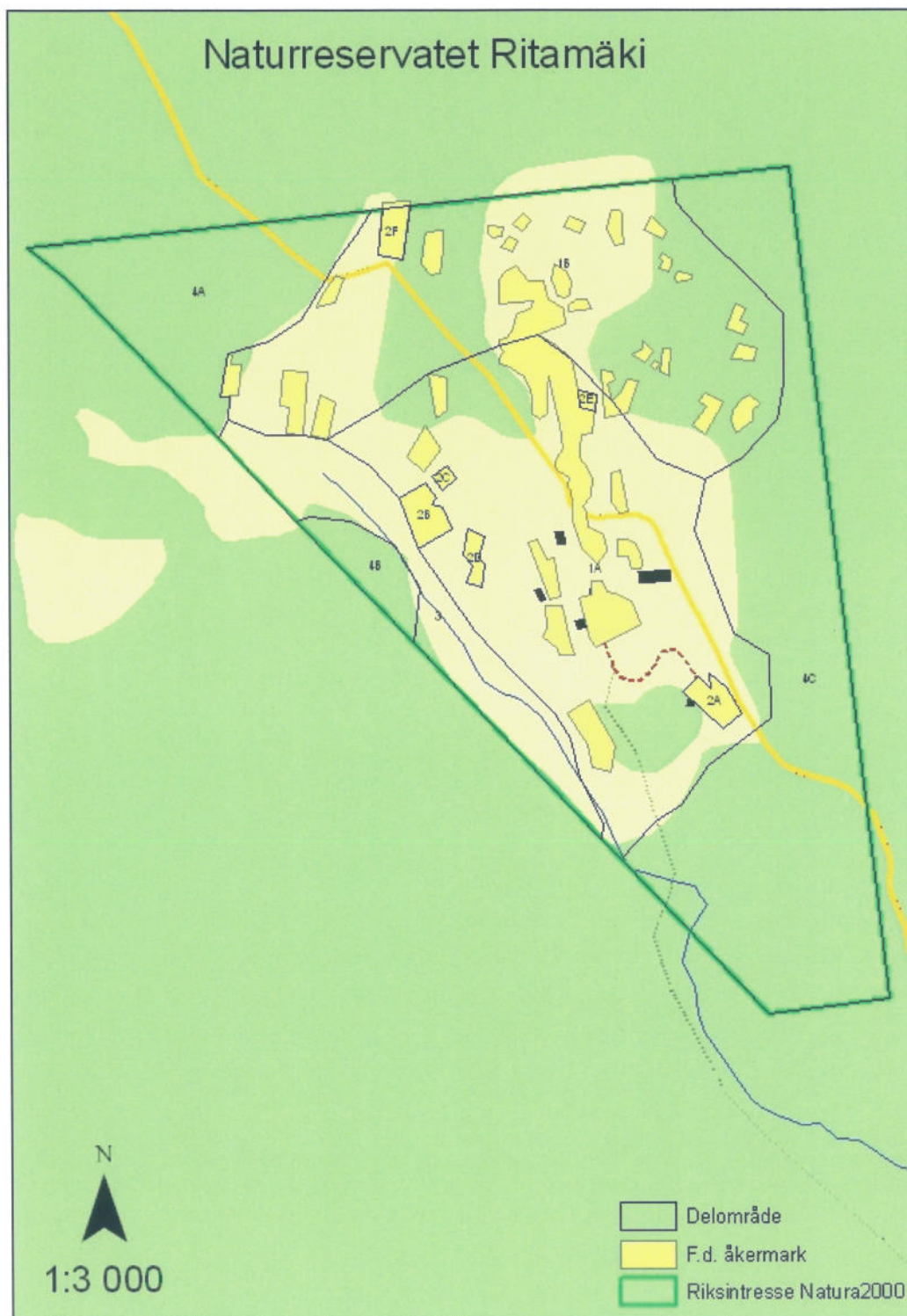
Ritamäki ligger högt och vackert beläget 375 m ö h, omslutet av tät barrskog. För att komma till naturreservatet måste besökaren parkera nere vid Penlaälven/Pennlaälven (övre delen av sjön Lomsen) och sedan vandra ca 1 km för att nå själva naturreservatet. Finntorpet ligger i en 16 hektar stor öppning och byggnaderna omges av mindre åkertegar och hackslåttmarker. Största delen av naturreservatet omgärdas av en gårdsgård som markerar den gamla gränsen mellan torpets inägo- och utägomark. Över hela naturreservatet finns gott om odlingsstrukturer som odlingsrösen, odlingsdiken och små åkertegar vilka visar på finnarnas slit med att öka markens avkastning.

Ritamäkis byggnader och inägomark är sedan 1967 förklarad som byggnadsminne och skyddas genom lagen om kulturminnen m.m. (1988:950). Ritamäki äger ett högt kulturhistoriskt intresse genom det unika byggnadsbeståndet och det bevarade odlingslandskapet. Vidare är naturreservatet biologiskt intressant genom förekomsten av en artrik kärlväxt- och svampflora med flera hotade ängsarter och en intressant insektsfauna. Med avseende på områdets höga bevarandevärden är det avsatt som riksintresse både för kulturmiljövård och för naturvård. De höga kulturhistoriska och biologiska värdena i kombination med ett tilltalande landskap med betande djur, slingrande leder och intresseväckande historik gör även Ritamäki till ett attraktivt utflyktsmål och studieobjekt.

Figur 1. Torpet på Ritamäki (foto: Johanna Malmgren).

1. Delområden

Figur 2: Delområdeskarta.

1.1 Beskrivning av delområden

1.1.1 Delområde 1: Slätteräng

Den största delen av naturreservatet består av gammal f.d. åker- och hackslåttmark något som tydligt framträder genom alla de odlingsstrukturer så som åkertegar, odlingsdiken och odlingsrösen som finns spridda över ytan. Området är mycket kuperat och innehåller gott om sten och block. Vegetationstypen varierar mellan torr sandjord till sank och blöta fuktdrag. Trädsiktet har en blandad ålder- och artsammansättning men består i huvudsak av tämligen unga triviallövträd av igenväxningskaraktär så som björk, rönn, al och sälg. På torrare mark växer medelålders tall. Busksiktet består främst av enbuskar i olika dimension och ålder. På sina håll är träd- och busksikt alltför tätt och en urglesning behöver göras.

Delområde 1A: Ungefär mitt i naturreservatet ligger finntorpsbebyggelsen med rökstuga, ladugård, loftbod, hölada, loge, jordkällare och vedbod med bastu. Byggnaderna ägs och förvaltas av Lekvattnets hembygdsförening. De grå byggnaderna är timrade och har trätak med plåt under. Huvuddelen av byggnaderna är i tämligen gott skick. Omgivningarna närmast byggnaderna består av en artrik grässvål med gott om arter som indikerar en långvarig hävd och öppenhet. I fältsiktet finns arter som kattfot, blåsuga, blodrot, ormrot, liten blåklocka, prästkrage, stagg, gråfibbla, vårbrodd, brudborste, ängsskallra, darrgräs, ängs- och åkervädd. Vidare påträffas där även mer ovanliga arter som slättergubbe, slätterfibbla, slätterblomma, brudsporre, nattviol, fjälltimotej och låsbräken. Dessutom växer här den, för länet, ovanliga arten fältgentiana i stort antal. I samband med en kärlväxtinventering år 2006 noterades över 4000 fältgentianor på Ritamäki.

Kantzonerna av delområdet är av mer restaureringsstatus där ängsväxter växer tillsammans med arter mer hemmahörande i skogslandskapet t.ex. skogsstjärna, ekorrbär, vitsippa, skogsnäva, kärtistel, ängskovall, skogsviol samt hög tillgång av liljekonvalj. På sina håll finns där även inslag av ohävdarter som hundloka, älggräs, kärtistel, maskros och örnbräken. Närmast boningshuset påträffas en del kulturväxter som äppleträd, syren, röda vinbär, krusbär och brandlilja.

Delområde 1B: De norra delarna av Ritamäkis marker är av mer restaureringsstatus där ängsväxter så som brudborste, ängsskallra, prästkrage och ormrot växer tillsammans med arter som är mer hemmahörande i skogslandskapet t.ex. skogsstjärna, ekorrbär, vitsippa, skogsnäva, kärtistel, ängskovall, skogsviol samt hög tillgång av liljekonvalj. Det finns också stora inslag av lövsly och ohävdarter som hundloka, älggräs, kärtistel, maskros och örnbräken. Andelen liljekonvalj är på sina håll så stor att även den arten här kan behöva räknas som en ohävdart. Vidare finns inom delområdet ett stort behov av att glesa i träd- och busksiktet på bl.a. enbuskar och triviallövträd.

Figur 3. Markerna runt Ritamäkis gråa byggnader består av åkertegar och hackslåttmarker. För att undvika att markerna blir för igenväxta behöver träd- och buskskiktet glesas ur (foto: Liv Lötberg).

1.1.2 Delområde 2: Åkermark

Ungefär 1,5 hektar av Ritamäkis öppna marker består av före detta åkermark, där åkertegar av olika storlek, utseende och marktyp har öppnats upp för odling. Då det idag bl.a. på grund av höga flora- och faunavärden inte är önskvärt att bruka dessa ytor som åkermark så har en kompromiss varit att låta några utvalda åkertegar istället fungera som åskådningsobjekt över äldre tiders brukande.

Delområde 2A: Torr åkermark med tydlig terrasskant som ligger nära ingången till naturreservatet. Denna fungerar som ett tydligt och lättillgängligt exempel för att visa fram åkerstrukturen jämfört med omgivande slåttermark. Åkertegen är i huvudsak beväxt med en tämligen trivial flora.

Delområde 2B: Åkerteg som ligger belägen i anslutning till en äldre körväg genom naturreservatet. Ytan är i huvudsak beväxt med en tämligen trivial flora. På själva åkervägen växer däremot en stor population fältgentiana som det är viktigt att värna och gynna genom fortsatt slåtterhäv.

Figur 4 och 5. Att delar av den öppna marken på Ritamäki fungerat som åker finns det gott om spår av. På vänstra bilden ses en äldre körväg medan bilden till höger visar på en trolig före detta våtmarksodling (Foto: Liv Lötberg).

Delområde 2C: Åkerteg som ligger belägen i anslutning till en äldre körväg genom naturreservatet. Ytan är i huvudsak beväxt med en tämligen trivial flora.

Delområde 2D: Åkerteg som ligger belägen i anslutning till en äldre körväg genom naturreservatet. Ytan är i huvudsak beväxt med en tämligen trivial flora.

Delområde 2E: Trolig före detta våtmarksodling. En slät yta med kantdiken runt om som fungerar som ett tydligt åskådningsobjekt. Ytan är i huvudsak beväxt med en tämligen trivial flora.

Delområde 2F: Före detta våtmarksodling. En slät yta med kantdiken runt om som fungerar som ett tydligt och spännande åskådningsobjekt. Ytan är i huvudsak beväxt med en tämligen trivial flora.

1.1.3 Delområde 3: Sank mark

I naturreservatets SV del ligger ett mindre översilningsområde som idag är tätt beväxt av björksly i olika dimensioner. Här har intressanta arter som kärrspira, ängsull och slidstarr påträffats. För att området inte ska växa igen och hota dess kulturhistoriska och biologiska värden måste björkarna avverkas och området ska sedan skötas kontinuerligt som myrslätter.

Figur 6. Översilningsområde på fuktig mark som idag börjar växa igen med ung björk (foto: Liv Lötberg).

1.1.4 Delområde 4: Barrskog

De mörka barrdominerade skogskanterna av Ritamäki bildar idag en skarp kontrast mot finngårdens öppna solbelysta odlingsmark. Området har troligen varit en gränzson mellan inägomarken och utägomarken. I samband med en successiv utglesning av skogsbeståndet finns goda möjligheter att återfå en fin flora även i detta område. Genom att skapa en mer lövrik blandskog blir inte heller kontrasten mellan produktionsskogen och det öppna odlingslandskapet lika märkbar något som gynnar upplevelsen likväl som natur- och kulturhistoriska värden. Att få till en busk- och lövskogsrik brynzon närmast odlingsmarken verkar även gynnsamt för insekts-, fågel- och däggdjursfaunan.

Delområde 4A: Skogsområde som domineras av gran. Delar av området är tämligen fuktigt.

Delområde 4B: Sankare parti som utöver gran även innehåller en del björk.

Delområde 4C: Skogsmark på lite torrare, högre marker med dominans av gran och tall men även med inslag av triviallöv som björk och asp. I fältskiktet växer en kärlväxtflora som främst består av arter hemmahörande i skogslandskapet men ett visst inslag av ängsväxter som liten blåkllocka, vårbrodd, tätört och ormrot påträffas i öppningar inom skogsbeståndet. En dumpningsplats för hö finns inom området. Denna dumpningsplats läcker idag ut näring till den närmast angränsade marken vilket minskar möjligheterna att få fram en artrik slätterflora även på dessa ytor och en annan lösning för hanteringen av slaget gräs framöver bör med fördel ses över.

Figur 7. Kontrasten är stor mellan Ritamäkis öppna marker och den intilliggande barrskogen (foto: Johanna Malmgren).

Naturvård
Liv Lötberg

SKÖTSELPLAN FÖR NATURRESERVATET RITAMÄKI

1 Syftet med naturreservatet

Ritamäki är avsatt som naturreservat med syftet att bevara och vårda en gammal finngård med ålderdomligt odlingslandskap och en hävdberoende flora samt ett karaktäristiskt byggnadsbestånd. Vidare är syftet att levandegöra ett betydelsefullt kulturhistoriskt skede.

Inom ramen för Natura 2000 är en viktig del av syftet att uppnå och upprätthålla gynnsam bevarandestatus för den enligt habitatdirektivet utpekade naturtypen *Slätterängar i låglandet*.

2 Beskrivning av bevarandevärden

2.1 Administrativa data

Objektnamn	Ritamäki
RegDOS-nummer	2002127
Kommun	Torsby
Markslag och naturtyper (ha):	
Åker	0,3 ha
Ängsmark	11 ha
Slättermark med efterbete	9,4 ha
Myrslätter	1,6 ha
Skogsmark	5 ha
Blandskog med dominans av gran	5 ha
Total areal	16 ha
Prioriterade bevarandevärden:	
Markslag	Slätteräng
Strukturer	Hävdpräglad kärlväxtflora och insektsfauna
Arter	Blåsuga, slätterfibbla, slätterblomma, slättergubbe, fältgentiana, kattfot, stagg, låsbräken, allmän bastardsvärmare, allmän metallvingesvärmare, vitfläckig guldvinge, slättergräsfjäril

Kulturmiljöer	Finngård med odlings- och bebyggelselämningar
Friluftsliv	Upplevelse. Förståelse av kulturhistoriska och ekologiska sammanhang.
Bevarandeplan finns: Naturtyp	<i>Slåtterängar i låglandet (6510)</i>
Berörda åtgärdsprogram för hotade arter:	<i>Vilda bin på ängar</i>

2.2 Historisk och nuvarande markanvändning

2.2.1 Historik

Finnkulturen i Sverige inleddes under slutet av 1500-talet som ett resultat av den befolkningsexpansion som pågick i Finland under 1400-1500-talen. Befolkningsexpansionen ledde först till att obebodda områden i Finland togs i anspråk inom ramen för en "inre kolonisation". Detta skedde genom att skogsmark brändes (s.k. svedjor) för att ge mark till bebyggelse, odlingsmark och ängs/betesmark. I slutet av 1500-talet ledde denna befolkningsexpansion till att s.k. skogsfinnar (svedjefinnar) sökte sig över Östersjön för att bosätta sig i obefolkade skogsområden i främst Hälsingland, Gästrikland, Dalarna och Värmland. Denna utveckling stöddes av Karl IX som lovade ut sju skattefria år för de finnar som flyttade till västra Sverige som nybyggare. Utöver att de nya invånarna gav en förstärkning i statskassan så fungerade finngårdarna även som en buffert mot Norge. Finnarna skapade genom svedjebruk odlings- och betesmarker där de byggde upp finngårdar av varierande omfång. Svedjebruk förbjöds i Sverige under 1700-talet eftersom skogen behövdes till bränsle i en växande industri. I Värmland pågick emellertid svedjebruket på sina håll ända in på 1800-talet.

Den finska kolonisationen nådde till området mellan Lekvattensjön och norska gränsen under 1600-talet. I skogarna kring Lekvattnet fanns god tillgång av den typ av storskog som krävdes för finnarnas storsvedjor. I de århundraden som följde kom finska traditioner, levnadsmönster och byggnadsstil att prägla bygderna här. Den särartade skogsfinska bebyggelsen blev ett vanligt inslag i Lekvattnet och andra genuina finnsocknar. På frostfria höjdparter med finkornig moränmark skapade finnarna genom svedjebruk odlingsbar mark där finngårdar och torp låg utspridda som öar i det omslutande skogslandskapet med ett nätverk av gångstigar och körvägar som sammanband dem. I det som i Värmland idag betraktas som Finnskogen, beläget i gränstrakterna mellan Norge och Sverige, koloniserades ca 100 "finn-hemman" under 1600-talet. En förtätning av finnbebyggelsen i Finnskogen påbörjades under 1700-talet och fortsatte in på 1800-talet. Den skogsfinska traditionen genomgick med tiden en successiv anpassning till svenska jord- och skogsbruksförhållanden, byggnadstraditioner och levnadssätt. Spår från denna assimileringprocess varierar hos de finngårdslämningar som idag finns kvar i länet.

Under slutet av 1800-talet slog stora samhällsförändringar hårt mot den värmländska finnbygden. Svedjebruksförbud, missväxt och successivt försämrade försörjningsmöjligheter för den extensivt bedrivna agrara verksamheten ledde till att många finntorp övergavs kring sekelskiftet 1900. Emigration till Nordamerika eller inflyttning till svenska industrier och tätorter tömde skogsbygderna på folk.

Till de äldsta finnställena i trakten hör Svartbäcken (Mustaporro), Ritaberg (Ritamäki) och Kattjärn (Kissalamp). Dessa tre finntorp tillhör även de sista ställen som övergavs, varav det mest välbevarade av dem, Ritamäki, övergavs 1964. Ritamäki finngård räknas till de mindre eller medelstora finngårdarna i länet och dess typiska lokalisering på en moränrygg i ett omslutande skogslandskap är utmärkande för placering och utseende av ett skogsfinskt torp. Det finska byggnadsskicket har vid Ritamäki bevarats i autentiska former som saknar motsvarighet i övriga landet (Kulturmiljöprogrammet 1989).

Norr om den nuvarande bebyggelsen finns resterna efter äldre bebyggelse i form av en bebyggelselämning bestående av flera husgrunder bl.a. efter ett bostadshus, en ekonomibyggnad, en jordkällare och en brunn (Raä nr 84, Lekvattnets socken). Det är oklart exakt när den norra gården på Ritamäki togs i bruk men det finns dokumenterade källor om att det bott finnnättlingar på gården åtminstone sedan slutet av 1700-talet. Den förste inbyggaren som nämns i dokument rörande Ritamäki hette Jan Olsson Outinen, född 1766. Gården övertogs av sonen Per Jansson Outinen, född 1798, som bodde där till sin död 1874. Under denna tidsperiod nämns även den nedre gården som byggdes på 1840-talet av brodern Olof Jansson Outinen, född 1812 och som var farfar till de sista bosatta ättlingarna, syskonen Beda och Henning Jansson. Enligt laga skiftesakten från 1851-53 existerar båda gårdarna samtidigt under mitten av 1800-talet men sannolikt så försvann den norra gården efter Per Jansson Outinens död då den är svår att identifiera på Hembygdkartan från 1880-talet. Den nedre gården är den som finns kvar idag och denna beboddes av Beda och Henning fram till 1964 då de flyttade till vårdhemmet i Torsby.

2.2.2 Byggnaderna

Ritamäkis nuvarande bebyggelse består av rökstuga (boningshus), ladugård, loge, rökbastu med vedbod och torrdass, loftbod, jordkällare och en hölada. Samtliga byggnader är omålade. Rökstugan består av tre rum. Förutom själva rökstugan där rökugnen är placerad finns också två mindre kammare varav det ena har använts som kök. Finngården har aldrig moderniserats med elektricitet eller indraget vatten utan uppvärmning har skett via rökugnen och maten har lagats på vedspisen i kökskammaren. Detta, tillsammans med det faktum att inredningen är den samma som när gården övergavs 1964, gör det möjligt att få en inblick i ett sedan länge försvunnet sätt att bo och leva. Ritamäkis byggnader har bevarats i ett tämligen ursprungligt skick där den största förändringen är att plåt lagts under de ursprungliga vedtaken på flera av byggnaderna. Byggnaderna ligger oregelbundet grupperade kring gårdstunet i en sydslutning och omges av inägomarken med åkertegar och hackslåttmarker. Inägan separeras från utägomarken genom en trädgårdsgård. Genom bebyggelsens och ängs- och åkermarkens bevarande har delar av skogsfinnarnas materiella kultur och äldre byggnads- och levnadsskick bevarats. Framförallt rökstugan och rökbastun är karaktäristiska för den skogsfinska byggnadstraditionen. Enligt den

upprättade byggnadsvårdsplanen för Ritamäki finngård (bilaga 5), som har sin grund i byggnadsminnesbeslutet för området, så bör den helhetskaraktär som gården hade vid tidpunkten då gården lämnades eftersträvas. Att föra tillbaka byggnaderna i någon tidigare byggnadsfas än mitten av 1960-talet anses inte befogat. Byggnaderna får istället spegla spår av det skogsfinnska kulturarvet och samtidigt visa de förändringar som skett i bebyggelsens försvenskningssprocess.

2.2.3 Markanvändning

Utöver bebyggelse lämningarna så innehar Ritamäki även ett karaktäristiskt odlingslandskap som på många sätt kännetecknar en typisk skogsfinnsk bosättning. I juli 2008 genomfördes på uppdrag av länsstyrelsen en landskapshistorisk inventering för att identifiera äldre åkerytor inom naturreservatet. Inventeringen visade att stora delar av de öppna markerna vid Ritamäki består av små, oregelbundna åkerytor som ligger utspridda över markytan och omges av hackslåttmark på en kuperad inägomark. Åkertegarna utmärks i ett flertal fall genom tydliga terrasskanter och åkerhak. Vidare finns större och mindre odlingsrösen spridda runt i området, i flertalet fall ligger dessa i direkt anslutning till åkertegarna. Vidare påträffades åtminstone två åkrar som sannolikt fungerat som våtmarksodlingar och som avgränsas av kantdiken. Den totala arealen före detta åkermark på Ritamäki bedöms utifrån en ungefärlig kartering till ca 1,5 hektar (Nilsson 2008). Den höga förekomsten av hävdgynnade arter likväl som kvarlevande kulturväxter indikerar finngårdens långvariga odlingshävd och blir en del av det biologiska kulturarvet för platsen.

Figur 1 och 2. Ritamäki har gott om kulturhistoriska värden. Utöver de välbevarade timmerbyggnaderna så som härbret på bilden (t.v.) finns rester av jordkällare (t.h.), odlingsrösen, terrasskanter, äldre körvägar m.fl. lämningar inom naturreservatet (foto: Liv Lötberg).

2.3 Områdets bevarandevärden

2.3.1 Geovetenskapliga bevarandevärden

Från nordvästra Värmland och ned genom landet fram till norra Skåne löper en zon med talrik förekomst av den mineralrika bergarten hyperit. Den höga förekomsten av hyperit, vilken bidrar till en näringsrik jordmån, gör sig påmind i trakten runt Ritamäki och kan mycket väl vara en av anledningarna till naturreservatets artrika och intressanta kärlväxtflora.

2.3.2 Kulturhistoriska bevarandevärden

Ritamäki är en del i ett betydligt större område av riksintresse för kulturmiljövården. I den omgivande trakten finns lämningar efter ett antal finntorp och gårdar vilka bands samman genom ett system av körvägar och fästigar. Ritamäki med dess byggnader och inägomark är sedan 1967 förklarad som byggnadsminne och skyddas enligt lagen om kulturminnen m.m. (1988:950). Lekvattnets hembygdsförening äger byggnaderna och har ansvaret för tillsyn, vård och skötsel av dem. För byggnadernas skötsel och vård gäller särskilda bestämmelser enligt 3 kap. lagen om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950). År 2003 upprättades en byggnadsvårdsplan för Ritamäki finngård vilken reviderades 2010. Den reviderade byggnadsvårdsplanen fungerar som en bilaga till reservatsbeslutet.

Länsstyrelsen gjorde under 1980-talet en utredning av länets finngårdar där bl.a. förekomst av ursprunglig bebyggelse och förekomst av en hävdgynnad ängsflora fungerade som urvalskriterier. Utredningen resulterade i att Ritamäki ansågs vara ett av Värmlands bäst bevarade finntorp och ska fungera som en karaktäristisk representant för det skogsfinnska kulturarvet. Gården var bebodd och brukades fram till 1964, vilket gör Ritamäki till den sista permanent bebodda finngården i Sverige. Inom området finns ett flertal byggnader samt andra lämningar så som diverse odlingsspår efter brukandet av finntorpet. Varje fast fornlämning omges av ett skyddsområde kallat fornlämningsområde. Vid ingrepp som kan påverka fornlämningsområdet ska samråd med Länsstyrelsen ske.

Bebyggelsen vid Ritamäki med omgivande markytor är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården och i det regionalt framtagna kulturmiljöprogrammet *Ditt Värmland* från 1988-91 har Ritamäki finngård framhållits som en kulturhistoriskt värdefull miljö. Bebyggelsen vid Ritamäki dokumenterades 1999 i samband med projektet *Finnskogens bebyggelsehistoriska arv*, som var knutet till Torsby Finnkulturcentrum. I projektet uppmärksammades främst rökstugan och bastun, som tydliga representanter för finnskogens karaktärsbyggnader.

2.3.3 Biologiska bevarandevärden

Det långvariga och kontinuerliga brukandet av marken vid Ritamäki har gett upphov till en artrik och hävdgynnad kärlväxtflora. Delar av naturreservatet är klassat som naturtypen *Slätterängar i låglandet* i enlighet med EU:s naturnätverk Natura 2000. Slätterängsmark är alltmer en bristvara i dagens odlingslandskap och håller höga biologiska värden. Som ett led i åtagandet av Natura

2000 genomförde Länsstyrelsen sommaren 2006 en inventering av gräsmarksnaturtyper inom länets utpekade Natura 2000 områden, däribland Ritamäki. I samband med denna inventerades

typiska kärlväxt- och dagfjärilsarter för olika gräsmarksnaturtyper enligt en förbestämd metodik. Denna inventering beräknas följas upp vart 6:e år.

Inventeringen visar att det inom naturreservatet finns gott om kärlväxtsarter som indikerar en långvarig hävd så som slåtterblomma, fjälltimotej, vårbrodd, liten blåklocka, ängsskallra, prästkrag, ängs- och åkervädd, slåtterfibbla, stagg, slåttergubbe, brudsporre, nattviol, jungfru marie nycklar, kattfot, blåsuga, låsbräken och fältgentiana. I samband med inventeringen noterades över 4000 exemplar av fältgentiana på Ritamäki. Denna art kan ses som en indikator för att området under lång period hållits öppet och hävdat men arten påverkas även gynnsamt av den mineralrika jordmånen. Andra kärlväxter av intresse är kärrspira, ängsull och slidstarr (Larsson opubl.). Vidare finns äldre uppgifter om att det finns en intressant svampflora av ängssvampar exempelvis vax- och rödskivlingar på Ritamäkis ängsmarker. Att de blomsterrika och varierade markerna även fungerar som gynnsam insektslokal kan utläsas från resultaten av 2006 års fjärilsinventering där ett tiotal typiska och/eller rödlistade arter noterats inom naturreservatet (Mangsbo & Lötberg opubl.).

Miljön vid Ritamäki har i Länsstyrelsen Värmlands *Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturvärden* lyfts fram som ett särskilt värdefullt objekt ur naturvårds- och kulturmiljösynpunkt. Markerna är även utpekade i *Ängs- och betesmarksinventeringen* från 2003. Ritamäki är vidare medräknad i Naturvårdsverkets bok *"Sveriges 101 finaste naturreservat"*.

Figur 3, 4, 5 och 6. Markerna vid Ritamäki håller en rik kärlväxtsflora och insektsfauna. På bilderna ses allmän bastardsvärmare på åkervädd (övre t.v.), (foto: Dan Mangsbo), blåsuga (övre t.h.), kattfot (nedre t.v.) samt den ovanliga lilla ormbunken låsbräken (nedre t.h.), (foto: Liv Lötberg).

2.3.4 Bevarandevärden för friluftsliv

Ritamäki är ett välbesökt och omtyckt utflyktsmål. De välbevarade finntorpsbyggnaderna är tillsammans med områdets rika biologiska mångfald tillgångar som ger området ett stort besöksvärde. Lekvattnets hembygdsförening som äger byggnadsbeståndet håller sommartid en mindre servering öppen vid rökstugan, något som ytterligare höjer områdets besöksvärde. Naturreservatet har också höga pedagogiska värden, där upplevelsen av såväl naturens mångfald som människans historia i området är centralt. Genom området passerar den s.k. Finnskogsleden, en nästan 25 mil lång led som går från Morokulien i söder till Trysil i norr, ömsom i den norska, ömsom i den svenska delen av Finnskogen. Inom trakten går även den s.k. Sjutorpsleden, en ca åtta kilometer lång vandringsled som passerar mellan sju finntorp, två på den norska sidan och fem på den svenska. Sjutorpsledens sträckning sammanfaller bitvis med Finnskogsleden.

Centrala värden för upplevelse och förståelse vid Ritamäki är

- de rika och väl synliga lämningarna av områdets långvariga odlingshistoria som finntorp med byggnader, husgrunder, vägar, åkertegar och andra odlingsspår.
- landskapets naturskönhet med öppenhet, blom-, insekts-, och fågelrikedom.
- områdets lättillgänglighet genom välhållna leder och god information samt iordningställda rastplatser, parkeringsplats och torrdass.

3 Revision av skötselplan

Vid revidering av skötselplanen för Ritamäki är det viktigt att utvärdera tidigare åtgärder som utförts i naturreservatet och därefter anpassa skötseln efter resultaten.

3.1 Områdets utveckling sedan naturreservatets bildande

Naturreservatet Ritamäki bildades i syfte att värna om ett område ansett att vara länets främsta representant som lämning efter den finnkultur som till stor del präglat landskapet i norra Värmland. Vid tiden för reservatsbildningen hade stora delar av den gamla inägomarken vuxit igen med skog som skymde markstrukturer och lämningar. Via AMS-arbeten under 1991/92 öppnades marken åter upp genom att större delen av trädsiktet avverkades. Den hastiga restaureringen av markytan resulterade emellertid i att ett kraftigt uppslag av lövsly, enbuskar och ohävsarter som örnbräken och piprör uppkom. För att få kontroll på igenväxningsvegetationen har marken efterföljande år sköts genom manuell röjning av sly och högvuxen vegetation tillsammans med betesdrift. Den återupptagna hävden har varit positiv och resulterat i att markstrukturer och lämningar från tidigare odlingshistoria åter framträder i landskapet samt i en återetablering av en artrik och hävdgynnad flora och fauna. Delar av området är ännu av igenväxningskaraktär med hög andel arter som liljekonvalj, piprör, örnbräken och enbuskar. Det är därför viktigt att området fortsätter att kontinuerligt hävdas genom slåtter och gärna även kompletterande efterbete.

3.2 Omvärldsanalys

Dagens naturvårdsarbete påverkas till stor del av de 16 nationella miljömålen samt det europeiska nätverket *Natura 2000*. Som ett led i detta arbete sker idag inom naturvården en stor satsning på att skapa gynnsam bevarandestatus för utpekade naturtyper, strukturer och typiska arter. För att skapa gynnsamma livsmiljöer för ett flertal rödlistade och hotade arter i länet har naturvårdsinsatser bland annat fokuserats på att skapa en högre andel död ved och löv i skogslandskapet. Vidare så satsas det på fortsatt hävd av slåtter- och betesmarker för att gynna naturtyper, strukturer och arter knutna till ett rikt odlingslandskap. Ytterligare satsningar inom dagens naturvårdspolitik är att i högre grad kombinera naturvård, skogsbruk, lantbruk, friluftsliv och kulturmiljövård.

3.3 Handlingsalternativ och överväganden

Bildandet av naturreservatet Ritamäki är på många plan starkt ihopkopplade med områdets rika kulturmiljö. I samband med bildandet av naturreservatet var tanken att försöka återskapa miljön kring ett finntorp så som det historiskt kan ha sett ut. För att åstadkomma detta möjliggjorde tidigare skötselplan att de gamla igenväxta åkertegarna efter planläggning och prövning åter skulle kunna tas i bruk för odling av gamla sorters grödor som t.ex. midsommarråg, lin och rovor. Detsamma skulle gälla för att åter bruka delar av markytan genom svedjebruk i kontrollerade former. Trots att dessa åtgärder aldrig har utförts finns fortfarande viss potential att återuppta delar av dessa idéer. Ett sådant arbete är emellertid både tid- och kostnadskrävande och måste i sådant fall göras i samarbete mellan flera intressenter. Viktigt att ha i betänkande vid en sådan satsning är att hitta en lösning för förändrad hävd av inrapporterad areal *Natura 2000* naturtyp. Det bästa vore att i första hand utföra åtgärder av detta slag på ytor som inte är inrapporterade som naturtypen *Slätterängar i låglandet*.

Naturreservatets gräns följer, med något undantag, gränsen för vad som var finntorpets inägomark vilket är tydligt genom att stor del av markerna runt byggnaderna består av åkertegar i olika storlek och former. Åkertegarna omges av odlingsrösen och stenig hackslåttmark. Med tiden har slåtterfloran från hackslåttmarken spritt sig till de gamla åkertegarna och i dagsläget är det främst på de gamla åkrarna som den finaste ängsfloran påträffas. Detta beror högst troligt på att det är denna mark som varit lättast att hävda med slåtterbalk etc. och att skötseln av de egentliga hackslåttmarkerna de senaste decennierna istället har kommit i andra hand. För att undvika att hackslåttmarkerna försvinner är det framöver viktigt att se till att även dessa slås av i så stor utsträckning som möjligt. Målsättningen ska vara att återfå en spridning av slåtterfloran från åkertegarna till den egentliga hackslåttmarken. Ett sätt att förbättra hävden på hela markytan är att kombinera slåtter med efterbete, gärna med kombinationsbete av t.ex. kor och får. Det finns idag ett mindre parti inägomark som ligger utanför nuvarande reservatsgräns. Ett önskemål är att se över möjligheten att införliva även denna i naturreservatet för att därigenom få hela Ritamäkis inäga skyddad.

Det finns både ett kulturhistoriskt och ett pedagogiskt värde i att visa fram det faktum att stora delar av Ritamäkis öppna ytor har en historik som åkermark. Under sommaren 2008 anlitas en kulturgeograf för att tillsammans med en biolog göra en historisk och biologisk landskapsutredning över Ritamäki. Målsättningen med landskapsutredningen var att dels identifiera äldre åkerytor inom naturreservatet, dels ta reda på vilka delar av naturreservatet som håller den mest värdefulla slåtterängsfloran. Utredningen visade att marken runt Ritamäki består

av ett stort antal åkertegar av varierande storlek och typ. Vidare framgick att många av de gamla åkermarkerna idag är de ytor av naturreservatet som håller den rikaste och intressantaste kärlväxtsfloran. Det är därför inte lämpligt att återföra samtliga av dessa markytor till åkermark utan de bör istället fortsättningsvis hävdas som slåtteräng för att gynna de höga biologiska värdena. Emellertid är det intressant att lyfta fram ett antal åkertegar som åskådningsobjekt för allmänheten och i landskapsutredningen föreslås sex områden (Nilsson 2008). Dessa utpekade områden kan särskiljas från omgivande mark genom att exempelvis slås av tidigare på säsongen än övriga marker. Det är också av värde att vid naturreservatets entré ha en historisk karta som visar Ritamäkis landskapshistoriska utseende där samtliga åkertegar inom naturreservatet finns utpekade.

Sommaren 2006 genomfördes en inventering av kärlväxtsfloran och dagfjärilsfaunan vid Ritamäki som en del i en större satsning att inventera länets slåtter- och betesmarker inom uppföljningsprojekt kopplat till EU:s nätverk Natura 2000. Vid inventeringen av naturreservatet påträffades ett flertal intressanta kärlväxter som indikerar en långvarig hävd och öppenhet. Vidare påträffades ett antal intressanta dagfjärilsarter som pekar på att naturreservatet har god potential att med fortsatt rätt hävd kunna bli en viktig insektslokal. För att gynna insektsfaunan genom att skapa blomsterrika marker föreslås i den reviderade skötselplanen en ändrad skötsel med senarelagd slåtter och därefter gärna efterbete på de mest potentiella markerna. Det är viktigt att slåttern sker med skärande redskap så som lie eller minislåtterbalk istället för med slitande redskap så som röjsnöre, då den sistnämnda metoden på sikt försämrar artrikedomen och helt riskerar att utplåna vissa särskilt känsliga arter. Vidare är det viktigt att föra bort det slagna gräset efter några dagars torkning för att undvika förnaansamling som läcker ut näring i marken och gynnar ohävdarter som örnbräken, tistlar och bredbladiga gräs.

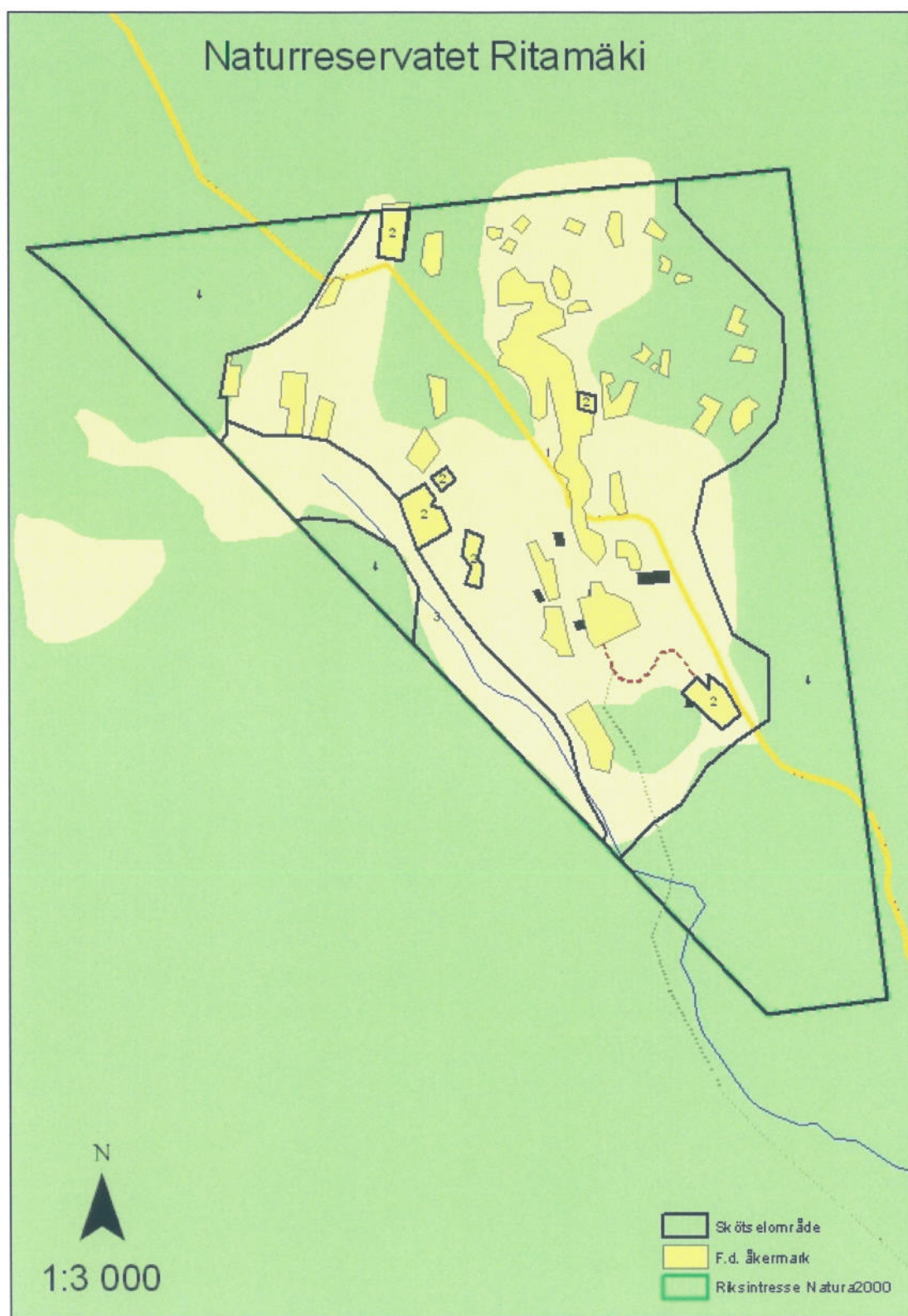

Figur 7 och 8. Inom delar av Ritamäki är träd- och buskskiktet för tätt och behöver glesas ur rejält (t.v.). Vidare så måste åtgärder sättas in för att hindra örnbräken och andra ohävdarter att öka inom naturreservatet (t.h.), (foto: Liv Lötberg).

4 Skötselområden

Sex åtskilda typer av skötselområden finns inom naturreservatet, motsvarande sex olika skötselinriktningar. Alla delområden med samma skötsel redovisas under ett och samma skötselområde. För skötselområdena finns en sammanfattande beskrivning med avseende på karaktär, värden och kvalitetsmål samt de åtgärder som föreslås för ett bibehållande av utpekade värden. För en mer detaljerad beskrivning av området hänvisas till separat delområdesbeskrivning.

Figur 9. Skötselområdeskarta. Byggnader och friluftsliv behandlas i egna skötselområden.

4.1 Skötselområde 1: Slåttermark med ev. efterbete

Ängsmark på kuperad och stenig mark som kontinuerligt hävdats sedan 1700-tal genom i huvudsak hackslått samt åkerbruk på mindre åkertegar. Trädsiktet är tämligen öppet och består främst av triviallövträd som björk, rönn, al och sälk samt inslag av äldre tall. I fältsiktet finns gott om hävdgynnade arter så som blåsuga, kattfot, fjälltimotej, ormröt, slåttergubbe, liten blålocka, slåtterfibbla och fältgentiana. Omfattar delområde 1A och 1B.

4.1.1 Kvalitetsmål

- Ett öppet landskap med väl synliga fornlämningar och markstrukturer där arealen slåttermark inte ska understiga 9 hektar.
- Slåttermark där 80 % av arealen har en välhävdad grässvål vid vegetationsperiodens slut.
- Lövsly och ohävsarter som örnbräken, älgört och brännässlor ska inte förekomma i mer än max 10 % av området.
- Krontäckning av träd och buskar ska vara max 10 % och bör domineras av äldre lövträd och tall, större enbuskar, bärande buskar samt träd med kulturspår.
- Minst 10 typiska kärlväxtsarter ska påträffas i naturreservatet.
- Typiska arter av kärlväxter ska finnas i minst 90 % av provytorna.
- Antalet fertila fältgentianor ska inte understiga 1000 exemplar.
- Minst 9 typiska dagfjärilsarter ska påträffas i naturreservatet.

4.1.2 Åtgärder

Målet med hävden inom detta område ska vara att få fram blomsterrika ängsytor där blommorna hinner blomma ut och fröa av sig vilket i sin tur gynnar tillgången på bo- och födoplatser för insekter knutna till odlingslandskapet. För att åstadkomma detta ska området hävdas med sen slåtter med skärande redskap, tidigast i slutet av juli- slutet av augusti. För att effektivisera hävden av skötselområdet kan plana ytor med fördel hävdas med slåtteraggregat efter traktor eller häst medan mer steniga och kuperade ytor slås med minislåtterbalk eller handlie. Minst 1,5 hektar av skötselområdet har en historik som gammal åkermark och bedöms som lämpliga att hävda genom traktor- och/eller hästslåtter. Efter slåttern är det bra att vänta någon dag med att ta bort det slagna höet så att fröna har en chans att eftermogna. Därefter är det viktigt att få bort allt slaget hö från ytan för att därigenom undvika utlakning av näring i marken vilket missgynnar artdiversiteten hos kärlväxtsfloran. För att komma tillrätta med uppslag av lövsly och ohävsvegetation så som örnbräken, älgört och brännässlor kan det vara nödvändigt att under ett antal efterföljande år sätta in extra insatser för att få kontroll på problemet.

Efter att slåttarna är avklarad och det slagna gräset tagits bort kan marken gärna efterbetas av lämpligt betesdjur. Vid risk för överbete bör lösningar göras för att minska tillgängligheten för djuren vid särskilt artrika ytor t.ex. genom roterande avstängsling. Med anledning av områdets höga kulturhistoriska värde är det viktigt att ha god tillsyn över betesdjuren och vid risk för slitage av fornlämningar och markstrukturer är det nödvändigt att flytta djuren, tillfälligt stängsla av särskilt tramppåverkade ytor alternativt minska antalet djur.

Nuvarande trädskikt ska snarast glesas ut och framöver bestå av ett fåtal äldre lövträd som ges ordentligt rymd i kronan, träd med kulturspår, t.ex. äldre tall, samt några sparade ersättningslövträd. De enbuskar som visar tecken på att ha kommit upp under de senaste 30 åren på grund av minskad hävd ska rensas bort för att förhindra att enbuskar dominerar markytan. Ung gran ska kontinuerligt rensas bort och ska inte finnas inom skötselområdet.

Den uppföljningsinventering av typiska kärlväxtsarter inom Natura 2000 som utfördes sommaren 2006 bör upprepas med 6 års mellanrum. För att få ett mått på att området har en gynnsam bevarandestatus ska minst 10 typiska kärlväxtsarter förekomma i naturreservatet och för att slåttarna ska anses vara tillräcklig över hela skötselområdet ska typiska kärlväxtsarter finnas i minst 90 % av inventeringsprovytorna. Även den inventering av dagfjärilsfaunan som utfördes i juni-juli 2006 bör återupprepas vart 6:e år och minst 9 typiska dagfjärilsarter ska noteras för att området ska kunna sägas ha en gynnsam bevarandestatus.

Fältgentiana är en för länet relativt sällsynt art vars förekomst indikerar en långvarig period av slåtterhävd. Vid bristande hävd konkurreras den ut av mer högvuxen vegetation. För att ha kontroll på artens beståndsutveckling i området bör antalet fertila och sterila fältgentianor noteras vart 6:e år i samband med Natura 2000-inventering av kärlväxtsfloran och antalet fältgentianor ska inte understiga 1000 exemplar.

Figur 10. För att ha kontroll på att antalet fältgentianor inom naturreservatet inte minskar på grund av felaktig hävd föreslås att antalet fertila och sterila plantor noteras vart 6:e år (foto: Jan Wirtberg).

4.2. Skötselområde 2: Åkermark

Äldre åkertegar som ska fungera som åskådningsobjekt över äldre tiders brukande. Omfattar delområde 2A, 2B, 2C, 2D, 2E och 2F.

4.2.1 Kvalitetsmål

- Öppen mark utan träd och buskar.
- Åkertegarna ska vara möjliga att särskilja från omgivande mark.

4.2.2 Åtgärder

För att skilja området från omgivande mark ska den slås genom traktorslätter eller slätterbalk tidigare på säsongen, runt slutet av juni. Om ekonomiska förutsättningar finns ska det vara möjligt att plöja upp marken för odling av äldre typers grödor. Det är av värde att intill åkertegarna placera ut informationsskyltar alternativt notera ytorna på en folder över området för att förenkla besökarnas förståelse av skillnaderna mellan åkermark och hackslåtmark.

4.3. Skötselområde 3: Myrslätter

Blöt och sank f.d. översilningsmark som idag i stor utsträckning är övervuxen av björksly. Omfattar delområde 3.

4.3.1 Kvalitetsmål

- Myrslätter med avsaknad av träd och buskar.

4.3.2 Åtgärder

Borttag av ung björkskog och därefter kontinuerlig slätter för att hålla markerna öppna.

4.4 Skötselområde 4: Luckig blandskog

Mindre skogsbestånd som domineras av barrträd av varierad ålder samt med inslag av trivallövträd som al, björk och sälg. Fältskiktet består av en skogsvegetation med älgört, liljekonvalj, kruståtel och blåbärsris samt i öppningar inslag av ängsvegetation som liten blåkllocka, vårbrodd, ormröt och prästkrage. Omfattar delområde 4A, 4B och 4C.

4.4.1 Kvalitetsmål

- En flerskiktad och luckig blandskog som inleds med ett lövrikt skogsbryn.

4.4.2 Åtgärder

Skogsbeståndet ska successivt öppnas upp för att skapa en naturlig och tilltalande övergång mellan finntorpets öppna och brukade miljö och den täta barrdominerade skog som omger naturreservatet. Skogsbeståndet bör glesas ur genom att ca hälften av granarna avverkas för att få

till en flerskiktad och luckig skog med hög andel löv och grova träd. I samband med ett eventuellt efterbete av naturreservatet ska även skogsområdet betas. Det är positivt att inom området tillåta hög andel stående och liggande död ved till förmån för den biologiska mångfalden.

Närmast den öppna marken bör ett lövrikt skogsbryn utformas vilket, dels ger en mjuk övergång mellan den öppna odlingsmarken och det täta skogslandskapet, dels gynnar naturreservatets däggdjurs-, fågel- och insektsfauna.

4.5 Skötselområde 5: Byggnader och gärdesgård

4.5.1 Kvalitetsmål

- Byggnaderna ska underhållas kontinuerligt och genomgå en årlig besiktning i enlighet med upprättad byggnadsvårdsplan (se bilaga 5).
- Byggnaderna ska renoveras med traditionella metoder och material. Viktigt att beakta är att åtgärder på byggnaderna är tillståndspliktigt enligt Kulturminneslagen.
- Byggnadsvårdsåtgärder som utförs ska dokumenteras.
- Träd och buskar i direkt anslutning till byggnaderna tas bort med undantag från eventuella kulturväxter så som fruktträd och bärbuskar.
- Gärdesgården ska underhållas kontinuerligt, traditionella metoder och material ska användas.

4.5.2 Åtgärder

Finntorpsbebyggelsen ska hållas i gott skick genom fortsatt underhåll och reparationer av byggnaderna, där traditionella metoder och material ska användas, se riktlinjer i byggnadsminnesbeslut samt byggnadsvårdsplan för Ritamäki finngård (bilaga 5). Allt underhåll och förvaltning av byggnaderna faller på fastighetsägaren Lekvattnets hembygdsförening.

Gärdesgården som avskiljer Ritamäkis inäga från utmarken ska hållas i gott skick och underhållas vid behov, där traditionella metoder och material ska användas.

4.6 Skötselområde 6: Friluftsliv

4.6.1 Kvalitetsmål

- Ritamäki ska vara väl anpassat för besökare genom god skyltning, väl underhållna leder samt information över kulturhistoriska och biologiska värden.
- Det ska finnas en parkeringsplats, ett torrdass uppe vid finntorpet samt två stycken iordningställda rastplatser; varav en vid parkeringsplatsen och en uppe vid finntorpet.

- Parkeringsplatsen nere vid Penlaälven ska ha en väl underhållen informationstavla med karta och information över naturreservatet. Vidare ska det finnas en informationstavla vid naturreservatets SO entré där det även bör finnas information om Finnskogsleden och Sjutorpsleden.
- Det ska finnas ca 2,5 kilometer väl markerad och underhållen led.
- Besökare ska genom en rundslinga runt finngårdens inägomark kunna ta del av naturreservatets kulturhistoriska och biologiska värden.

4.6.2 Åtgärder

För att underlätta för besökare att ta sig till och runt i naturreservatet är det viktigt att leden hålls efter. Ledmarkeringar och gränsmarkeringar ska kontrolleras och bättras på vid behov. Sly och högvuxen vegetation på och intill leden ska årligen röjas. Träd som har eller riskerar att kunna falla över leder eller rastplatser ska tas bort. Vid eventuella blöta partier på leden fram till finntorpet ska leden spångas och spångerna hållas efter och bättras på vid behov.

Parkeringsplatsen, torrdasset och rastplatserna ska vara väl utmärkta på informationskartor och kontinuerligt underhållas. De två informationstavlorna, vid parkeringsplatsen samt vid naturreservatets SO entré ska, dels innehålla en karta över området, dels information över naturreservats föreskrifter och syfte. Vidare vore det önskvärt med ytterligare information om naturreservatets kulturhistoriska och biologiska värden, information om Finnskogsleden och Sjutorpsleden samt en historisk karta som visar på finntorpet och traktens utseende under 1800-talet.

För att förbättra möjligheten för besökare att ta del av Ritamäkis kulturhistoriska och biologiska värden ska en rundslinga anordnas runt naturreservatet. Denna förläggs med fördel längs med den gamla körvägen och förbi flera av de åkertegar som valts ut som åskådningsobjekt (se skötselområde 2). Ytterligare skyltar i terrängen ska undvikas och besökarna bör istället kunna ta del av intressanta iakttagelser, både kulturhistoriska och biologiska, längs med rundslingan via en folder som fås vid ingången till naturreservatet.

5 Uppföljning

5.1 Uppföljning av skötselåtgärder

Reservatsskötaren ansvarar för dokumentation av vilka åtgärder som genomförts, vem som utfört dem samt när de genomförts.

I den årliga dokumentationen bör följande ingå:

- Skyltning och leder

Vad, vilka områden och tidsåtgång.

- Skötsel av parkeringsplats, rastplatser och torrdass

Vad, vilka områden och tidsåtgång.

- Slåtter

Tidpunkt i datum och i förhållande till arters blomning. Antal dagsverken.

- Ev. betesdrift

Mellan vilka datum. Djurslag och djurantal.

- Eventuell röjning av ohävdarter t.ex. örnbräken

Vilka områden. Mellan vilka datum. Metod och tidsåtgång.

- Eventuella åtgärder i skogsbestånd

Vad, vilka områden och tidsåtgång.

5.2 Uppföljning av kvalitetsmål

Reservatsförvaltaren ansvarar för att uppföljning av kvalitetsmål genomförs varje år för:

- Skyltning, information och leder
- Rastplatser, parkeringsplats och torrdass
- Kvarstående vegetationsmängd i betesmark
- Ohäldsvegetation
- Att slåtter och eventuellt efterbete sker vid rätt tidpunkt och omfattning

Reservatsförvaltaren ansvarar för att uppföljning av kvalitetsmål genomförs vart 3:e år för:

- Hävd av myrmark, delområde 3

Reservatsförvaltaren ansvarar för att uppföljning av kvalitetsmål genomförs vart 6:e år för:

- Typiska kärlväxtsarter

- Fältgentiana
- Typiska fjärilsarter

Reservatsförvaltaren ansvarar för att uppföljning av kvalitetsmål genomförs vart 12:e år för:

- Utbredning av arealer
- Krontäckning av träd och buskar

6 Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Skötselåtgärd	När	Skötselområde	Prioritet
Markvård			
Slätter	Varje år	1	1
Skötsel av åkertegar	Varje år	2	1
Eventuellt efterbete	Varje år	1, 2, 3 och 4	2
Röjning av träd- och buskskikt	2011-2015	1, 2 och 3	1
Skötsel av myrslättermark	Vart tredje år	3	2
Utglesning av skogsområden		4	3
Anläggningar för friluftslivet			
Underhåll av skyltar och leder	Vid behov	6	1
Underhåll av rastplatser, parkering och torrdass	Vid behov	6	1
Upprätta natur/kulturstig		6	2
Underhåll av byggnader i enlighet med byggnadsminnesbeslut	Varje år	5	1
Underhåll av gårdesgård	Vid behov	5	1
Uppföljning			
Andel ohävdsväxt	Varje år	1	1
Uppföljning av typiska arter	Vart 6:e år	1	1
Antal fältgentiana	Vart 6:e år	1	1
Utbredning av arealer	Vart 12:e år	1, 2 och 3	1
Krontäckning av träd och buskar	Vart 12:e år	1, 2 och 3	1

7 Genomförd dokumentation

Området har dokumenterats i samband med fältdagar under åren 2007-2009 inför revidering av reservatsbeslut och skötselplan.

Ditt Värmland – Kulturmiljöprogram för Värmland och varmlänningar, Värmländska kulturmiljöer. Nummer 350. Åtgärdsprogram. Länsstyrelsen i Värmlands län. 1989-91.

Byggnadsminnesbeslut 24.12.1967

Byggnadsvårdsplan för Ritamäki finngård. Värmlands museum 2010.

Larsson, P. opubl. Uppföljningsinventering av gräsmarker i Natura 2000-områden i Värmlands län 2006. Länsstyrelsen i Värmlands län, opubl.

Mangsbo, D. & Lötberg, L. Typiska fjärilsarter i hävdade gräsmarker i Natura 2000-områden i Värmlands län 2006. Länsstyrelsen i Värmlands län, opubl.

Nilsson, S. Iakttagelser från historiska kartöverlägg och fältdag 2008-07-16-17. Rapport 2008.

Byggnadsvårdsplan för Ritamäki finngård

- Lekvattnet socken, Torsby kommun, Värmlands
län

VÄRMLANDS MUSEUM
Enheten för kulturmiljö
Monica Björklund

Box 335
651 08 Karlstad
Tel: 054 - 701 19 00 Fax: 054 - 701 19 98
E-post: museet@varmlandsmuseum.se
www.varmlandsmuseum.se
© 2010 Värmlands Museum

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala
utvecklingsfonden

Värmlands Museum

Inledning

Ritamäki ligger i nordvästra Värmland, i västra delen av Lekvattnet socken inte långt från riksgränsen. Torpet är beläget ca 375 m ö h, nordväst om sjön Lomsen. Landskapet är omväxlande, med berg, sjöar och myrmarker som domineras av gran- och tallskogar. Berggrunden består av gnejs och granit.

Dagens bebyggelse togs upp av skogsfinnar som ett torp under gården Karttorp på 1840-talet. Det norra torpet som sedan länge är öde togs upp några år tidigare, 1816. Ritamäki blev inom kort självägt och kom att brukas av en och samma släkt fram till 1964, då torpet skänktes till Lekvattnets hembygdsförening. Det mest signifikanta med den skogsfinska byggnadstraditionen på gården är rökstugan och bastun.

Ritamäki är en av få kulturmiljöer som materiellt och imateriellt kan spegla skogsfinnarnas liv och levande. Torpet är relativt sent upptaget, men traditionen att bygga rökugnar och bastur fanns kvar. Bland bevarade miljöer speglar Ritamäki en torparens liv, med mindre påkostade byggnader och små åkertegar. Här levde man först som torpare under en gård, sedan som självägande bönder. Detta i kontrast till exempelvis gårdar som Juhola och Kvarntorp som är större självägda gårdar.

Ritamäki är sedan 1967 förklarat som byggnadsminne och skyddas på så vis av särskilda bestämmelser enligt 3 kap lagen om kulturminnen (SFS 1988:950). Sedan 1993 är även ett område runt gården förklarat som naturreservat.

Vandringsleder som Finnskogsleden och 7-torpsleden går förbi gården. Ritamäki hålls öppet för besök sommartid.

Det är främst i bevarandet av det materiella, och då i form av byggnader, som denna byggnadsvårdsplan har sitt syfte.

För att underlätta förvaltning, på lång och kort sikt, har Länsstyrelsen lämnat bidrag för att upprätta en antikvarisk byggnadsvårdplan för gården. Planen har upprättats av Värmlands Museum inom ramen för Interreg Sverige-Norge projektet "En levande Finnskog- vårt felles ansvar", och är en uppdatering av den plan som upprättades 2003 (Länsstyrelsen, Hedenskog, Erika). Planen från 2003 utgör grunden för denna uppdatering.

Byggnadsvårdsplanen är ett styrdokument när det gäller förändringar, akuta åtgärder och kontinuerligt underhåll. Planen klargör de kulturhistoriskt värdefulla byggnadernas behov och förutsättningar, och ska vara ett stöd för fastighetsägaren vid tillstånds- och bidragsansökningar.

Byggnadsvårdsplanen är uppbyggd i två delar, en fast och en cyklisk. Till den fasta hör en kunskapsdel som innehåller historik om torpet, de olika byggnaderna och i den mån det går att fastställa hur de utvecklats och förändrats. Många uppgifter finns dock att tillägga även här, i takt med att nya fakta framkommer. Här finns också kapitel som beskriver de kulturhistoriska värden som gården besitter. Den cykliska delen beskriver hur gården och dess byggnader ska vårdas samt anvisningar om hur detta ska ske.

Besök i fält och rapportsammanställning har gjorts av antikvarie Monica Björklund, Värmlands Museum. Berit Andersson, Mattias Libeck och Suzanne Palmquist, Värmlands Museum/Torsby Finnkulturcentrum har faktagranskat och korrekturläst.

Innehållsförteckning

1. Fastighetsuppgifter	6
2. Värden	8
3. Målsättning för förvaltning av Ritamäkis byggnader	9
4. Särskilda vårdkrav	10
5. Historik	12
6. Byggnadsbeskrivningar med historik och vårdbehov	14
Rökstuga	14
Ladugård/loge	20
Bastu/vedbod	24
Loftbod	28
Loge	31
Jordkällare	33
Lada	34
7. Högt prioriterade vård- och underhållsåtgärder	36
8. Checklistor för vård och underhåll	37
9. Källförteckning	40
10. Bilagor	
Bilaga 1. Byggnadsminnets avgränsning.	
Bilaga 2. Ägarlängder för Ritamäki Finngård, från Torsby Finnkulturcentrums arkiv.	
Bilaga 3. Förteckning över ritningar för Ritamäki finngård.	

1. Fastighetsuppgifter

Fastighetsbeteckning

Finngården Ritamäki ligger på fastigheterna Södra Lekvattnet 1:87 och Södra Lekvattnet 1:106, i Torsby kommun, Värmlands län.

Ägoförhållande

Fastigheten Södra Lekvattnet 1:87, ägs och förvaltas av Lekvattnets hembygdsförening och omfattar området som är byggnadsminne. Naturvårdsverket äger fastigheten Södra Lekvattnet 1:106, motsvarande naturreservatets gränser. Området kring gårdstunet har höga botaniska värden och slås med lön av hembygdsföreningen. Övrig inägomark slås årligen av en entreprenör inom ramen för naturreservatets skötsel.

Skyddsföreskrifter

Skydd som byggnadsminne

Byggnaderna vid Ritamäki är sedan 1967-02-24 förklarade som byggnadsminne. Lekvattnets hembygdsförening som äger byggnaderna har ansvaret för tillsyn, vård och skötsel av dem. För byggnadernas skötsel och vård gäller särskilda bestämmelser enligt 3 kap lagen om kulturminnen (SFS 1988:950).

För byggnadsminnet Ritamäki gäller följande skyddsföreskrifter:

1. Byggnaderna får inte utan länsstyrelsens samtycke till sitt inre ombyggas eller repareras.
2. Byggnaderna får inte utan länsstyrelsens samtycke flyttas, rivs eller till sitt yttre ombyggas eller repareras.
3. Fastigheten Södra Lekvattnet 1:87 får inte utan länsstyrelsens samtycke ytterligare bebyggas eller bli föremål för annan väsentlig förändring.
4. Byggnaderna skall ägnas för deras bestånd erforderligt löpande underhåll och marken kring byggnaderna hållas i vårdat skick.

Fornlämning

Byggnadsminnet Ritamäki och bebyggelse-lämningarna norr om Ritamäki är registrerade som fornlämningar (RAÄ nr 83 resp. nr 84 i Lekvattnets socken). Fasta fornlämningar omfattas av lagen om kulturminnen 2 kap (SFS 1988:950).

Naturreservat

Ritamäki är sedan 1993-01-29 avsatt som naturreservat, enligt 7 kap miljöbalken 4 § (SFS 1998:808). Av reservatsföreskrifterna framgår att det är förbjudet att uppföra ny byggnad och att exteriört förändra befintlig byggnad.

Riksintresseområde för natur- och kulturminnesvård

Bebyggelsen vid Ritamäki med omgivande markytor har av Riksantikvarieämbetet respektive Naturvårdsverket utpekats som riksintresseområde för kulturmiljövården (K39 Kvarntorp-Ritamäki) respektive riksintresse för naturvården (N17 Ritamäki) och omfattas därmed av miljöbalkens 3 kap 6 § (SFS 1998:808).

Regionalt kulturmiljöprogram

I det regionala kulturmiljöprogrammet Ditt Värmland från 1988-91 utarbetat av Länsstyrelsen har Ritamäki finngård framhållits som en kulturhistoriskt värdefull miljö.

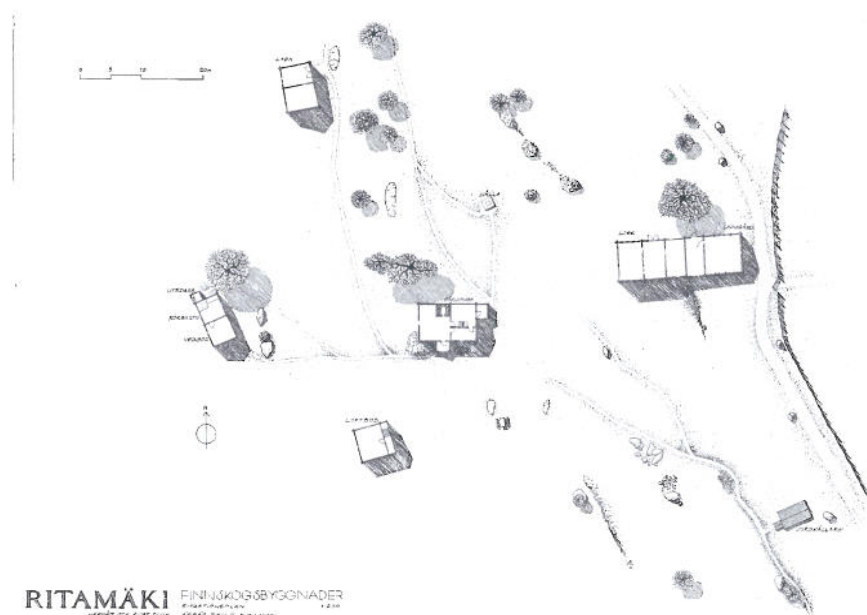
Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturvärden

I det av länsstyrelsen framtagna Bevarande-programmet för odlingslandskapets natur- och kulturvärden har området vid Ritamäki/ Lomstorp/ Svartbäcken utpekats besitta kultur- och kulturvärden av nationellt intresse med högsta bevarandevärde. Bebyggelsemiljön är särpräglad och odlingslandskapet representativt och artrikt.

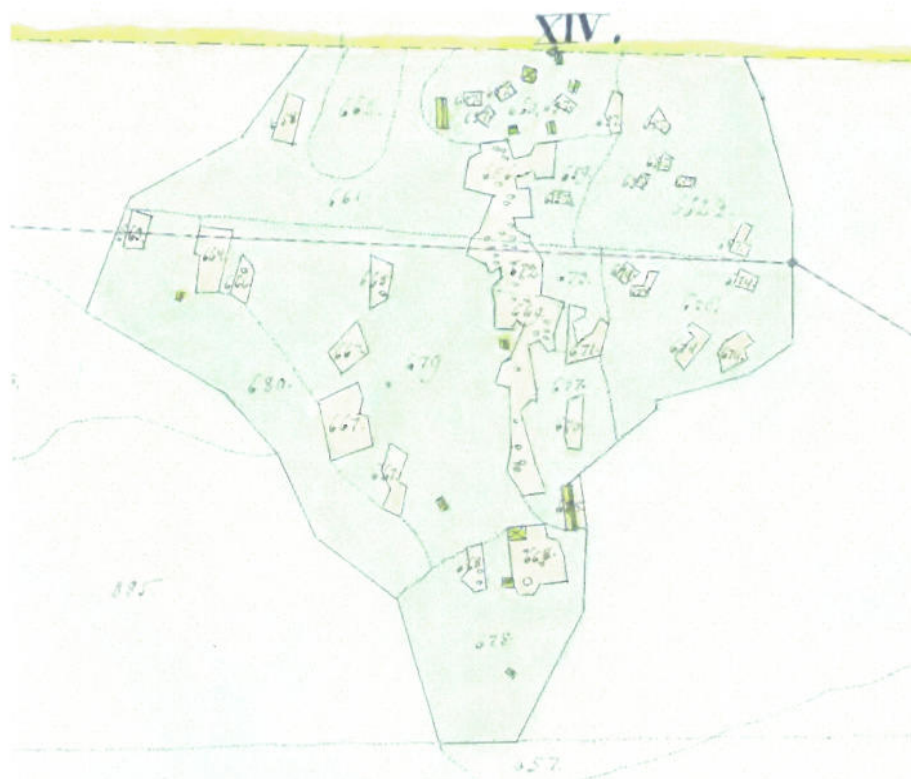
Kommunal översiktsplan

Den kommunala översiktsplanen från 1990 anger bland annat att ny bebyggelse ej är tillåten inom området och att om- och tillbyggnader skall anpassas till befintlig bebyggelse. Särskild hänsyn skall visas till områdets särart och skyddsintresse vid markingrepp. Täkt är inte tillåtet. Se fliken Översiktsplan på Torsby kommuns hemsida www.torsby.se.

Kommunen kommer under 2010/2011 att anta en ny översiktsplan.

Situationsplan över Ritamäki, 2006. Gårdens hölada belägen söder om jordkällaren finns inte med på planen.
Ritning av finska studenter och lärare vid Tekniska högskolan, Tavastehus skogsinstitut Evo.

Laga skiftes karta från 1854 över torpen vid Ritamäki. Bebyggelsen i den nedre delen av kartan är den gård som bevarats. Endast lämningar finns kvar efter det övre torpet. Inägomaken utgörs främst av åker- och ängsmark. ©Lantmäteriet. Ärende nr MS2005/01156.

2.Värden.

Plats med anor från 1600-talet

Namnet Ritamäki har anor från 1600-talet, då det uppkommer som ett geografiskt namn i anknytning till en tvist kring svedjemark. Namnet och säkerligen bruket av mark lever kvar och 1816 upptas bosättningen Ritamäki. Både bruket av marken och namnet har således lång hävd och kontinuitet.

Gården har från att den först bildades fram till 1964 varit bebodd av samma släkt. Det finska språket levde kvar länge på gården.

I jämförelse med andra välbevarade gårdar som speglar den skogfinska kulturen, t ex Juhola och Kvarntorp, är Ritamäki upptaget under en tidsperiod med svårare levnadsförhållanden. Några större moderniseringar under sent 1800-tal och 1900-tal av t ex bebyggelsen har inte genomförts.

Genuin miljö

Ritamäki är en genuin miljö, bestående av ett öppet kulturlandskap med hävdgynnad, artrik flora och en bebyggelse som speglar ålderdomliga byggnadstraditioner. I sin helhet berättar miljön om hur livet kunde vara på finnskogen under knappa förhållanden under 1800-talet samt hur man fram till 1960-talet fortsatte att leva nära den skogfinska kulturen och utan moderniseringar i form av elektricitet, toalett och rinnande vatten.

Genom att besöka Ritamäki, och vandra stigen dit kan en förnimmelse fås av hur livet på gården var. Genom intervjuer, film, tidningsartiklar, berättelser och fotografier kan ett möte ske med de personer som bodde på gården, vilket ger en djupare dimension.

Friluftsliv med inslag av finnkultur

Gården är tillgänglig för många genom att den ligger längs två etablerade vandringsleder; Finnskogsleden och 7-torpsleden. Den senare passerar sju torp med skogsfinskt ursprung på norsk och svensk sida om riksgränsen.

Byggnadstraditioner

Bland de traditioner som skogsfinnarna förde med sig fanns den att bygga rökstugor och bastur. Ritamäkis rökstuga, med rökugn, är en av få bevarade på ursprunglig plats. Rökugnen som eldas utan skorsten ger stor effekt från veden och värmen varar länge. Kanske är det därför som ugnen har bibehållits. Varje rökugn är konstruerad på sitt sätt, har sin form och sitt utseende, vilket gör var och en unik.

Traditionen att bada bastu har levt kvar i trakterna länge. Det finns fler bastur än rökstugor bevarade på finngårdarna. I vissa fall har dock bastun fått en ny funktion. Ritamäkis bastu, som byggts samman med

en vedbod har en ombyggd rökugn. Bastun har använts som snickarbod under en tidsperiod.

Intressant är att de skogsfinska byggnadstraditionerna vad gäller rökugn och bastu fortfarande var en del i byggandet så sent som mitten av 1800-talet, 200 år efter att den första skogsfinnen bosatte sig i Lekvattnet.

En assimilering till det svenska sättet att bygga verkar dock ha skett. Rökstugans planlösning innefattar här förutom själva rökstugan även ett kök och en kammare. Den öppna spisen anammades och mat lagades inne i bostadshuset. Det separata kokhuset som tidigare var vanligt förlorade sin funktion.

Rökstugan, och möjligtvis logen och loftboden verkar ha funnits på en och samma plats sedan tidigt 1850-tal (se karta från 1854, sid 7). När övrig bebyggelse uppförts kan inte med säkerhet sägas. Man kan dock se att timret på flera byggnader är oregelbundet, lite ihopplockat och återanvänt.

Årsringar

Ritamäki har utvecklats över tid. Sättet att bruka mark har ändrats. Nya generationer har tillträtt och underhåll av byggnader har gett gården årsringar. Dessa förändringar är idag viktiga avtryck och en del av gårdens historia.

Vad gäller Ritamäki är det särskilt intressant att gården finns bevarad som helhet med rökstuga, bastu, loftbod, jordkällare, ladugårdslänga, loge och hölada. Gården har förutom de isenare tid lagda farjtaken inte genomgått någon genomgripande restaurering som inneburit moderniseringar med nya material.

3. Målsättning för förvaltning av Ritamäkis byggnader

Bevarande

Vid restaurerings- och byggnadsvårdsarbeten vid Ritamäki finngård eftersträvas den helhetskaraktär som gården hade på mitten av 1960-talet då syskonparet Henning och Beda Jansson lämnade gården. Det finns ingen anledning att föra tillbaka byggnaderna i någon tidigare byggnadsfas. Byggnaderna speglar ett skogsfinst kulturarv samtidigt som de visar förändringar som skett genom generationers försvenskingsprocess. Både äldre och yngre bebyggelseskeden respekteras. Det är viktigt för framtiden att bevara identifierade karaktärsdrag och kulturhistoriska värden.

Principiella utgångspunkter för

byggnadsvårdsarbeten vid Ritamäki är:

- att byggnaderna underhålls kontinuerligt
- att byggnaderna renoveras med traditionella tekniker och material
- att de byggnadsåtgärder som utförs dokumenteras

Byggnadsminnets skyddsföreskrifter är utgångspunkten i förvaltningen.

Skyddsföreskrifterna för byggnadsminnet gäller rökstuga, loftbod, bastu/vedskjul, ladugård/loge, hólada, loge och jordkällare samt ett utpekad skyddsområde runtom.

Målsättningen för bevarandet är mycket höga för samtliga byggnader och de bör i ingen eller minsta mån förändras.

Tillgänglighet

Anordningar för tillgänglighet och information utformas med största möjliga hänsyn till byggnadernas kulturhistoriska värden.

Dokumentation

Alla åtgärder och ingrepp i byggnader och kulturlandskap skall dokumenteras.

Dokumentationen ska finnas såväl på gården/hembygdsföreningen som på Länsstyrelsen. Syftet med dokumentationen är dels att beskriva befintliga förhållanden, dels att registrera de förändringar som görs samt eventuella ställningstaganden i samband med detta. När iakttagelser och förändringar dokumenteras ger de underlag för framtida vård- och underhållsåtgärder.

4. Särskilda vårdkrav

Material och byggnadsdelar som särskilt ska beaktas

Ritamäki är ett byggnadsminne och ett naturreservat.

För att gårdens kulturhistoriska värden ska bevaras kan särskilda krav ställas på vård och underhåll. Inför mer omfattande renoveringar av bebyggelsen, som inte ingår i det kontinuerliga underhållet, krävs tillstånd från Länsstyrelsen. Inför vård- och underhållsåtgärder bör samråd ske med Länsstyrelsen angående val av material och metoder.

Exteriörer

Ofärgade fasader bibehålls och ytbehandlas inte. Timmer byts restriktivt, endast skadade delar byts, halvsulas osv. Samma dimensioner, knuttyper och träslag används som vid befintligt utförande. Arbetet skall utföras av timmerman med erfarenhet av liknande arbeten. Offerskikt t ex i form av panel kan vara ett alternativ till större timmerbyten.

Några av gårdens byggnader är delvis klädda med träpanel. Panel byts bara då det verkligen är nödvändigt. I första hand kompletteras skadade delar. Samma dimensioner som befintlig panel används.

Fönster

Fönster finns på rökstuga, loftbod och ladugård. Samtliga fönster är till båge och karm tillverkade av trä. Vid restaurering används linoljekitt och vid ommålning befintlig kulör samt linoljefärg. Beslag rengörs vid behov från eventuell rost och färgrester och behandlas med rostskyddsmedel. Trasiga fönsterrutor eller glas ersätts med munblåst glas eller så kallat kulturglas.

Dörrar

Rökstugans dörrar målas med linoljefärg i befintliga kulörer då ommålning kan motiveras. Övriga exteriöra dörrar har inte målningsbehandlats.

Tak

Sex av sju byggnader vid Ritamäki har tak belagda med plåt med överliggande störrar. Taken imiterar så kallade nävertak eller på värmländska "farjtak". De ursprungliga farjtaken är belagda med många lager näver. Idag har nävret ersatts med plåt.

Plåten vilar på den underliggande takstolen. Utbordsplanken hålls på plats av utbordskrok som är fästa direkt mot takåsarna. Täckjekrokar och en sten håller fast yttersta farjstören i gaveln. I sen tid har även den yttersta farjstören spikats fast. Längs

takkanterna ligger på vissa hus näver med syfte att antyda att taket är belagt med näver.

Farjtak med plåt. Loftboden Ritamäki. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Taken lades på i samband med att hembygdsföreningen tog över gården. Det är idag svårt att få tag på näver i så stora kvantiteter som behövs för ett återställande, så det är även i fortsättningen rimligt att bibehålla befintliga tak. Ett bibehållande kan också motiveras ur underhållssynpunkt. I en förmedlingssituation är det dock viktigt att förtydliga att detta inte riktiga nävertak.

Dasset, rökstugans vindfång samt logen har tak belagda med hyvlade stickor. Taken läggs om vid behov och med samma typ av stickor och läggningssätt. Fotografier från 1965 (vid tiden då gården ännu var bebodd), visar att sticktaken då inte var försedda med vindskivor och vattbräda.

Loftboden, ladugårdslogen och logen var belagda med sticktak 1965.

Markvård

Spireabuskar vid rökstugan tas ned regelbundet så att de inte breder ut sig och växer sig för stora. I övrigt bör gräs och oönskad vegetation klippas runt husen årligen, samt krattas och föras undan.

Interiörer

Golv

Obehandlade trägolv, i främst rökstuga, kokhus och dass, skuras när behov finns med kallt vatten och en fet golvsåpa. Skura i golvets längdriktning och skölj med kallt vatten. Skurgolv tvättade med varmt vatten blir grå och går aldrig att få ljusa igen. I övrigt sopning.

Sopning/rensning en gång om året räcker för övriga byggnader. Vedboden rensas regelbundet.

Detalj av täckjekrok på bastun vid Ritamäki, 1965. Bastuns innertak löper ut i gavelfasaden till höger. Foto: Värmlands Museum, Gösta von Schoultz.

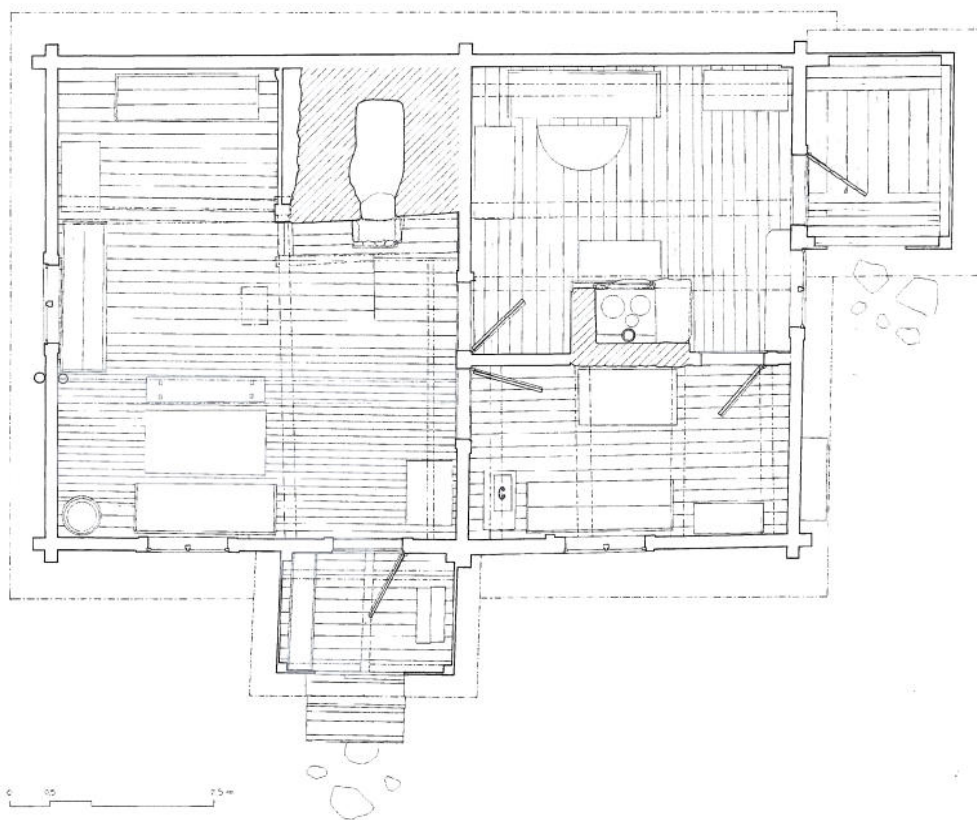
Väggar, tak, fönster och dörrar

Ommålning av redan målade ytor i rökstugan sker restriktivt, med varsamhet och endast då behov föreligger. I första hand sker varsam tvättning med såpvatten. Torka torrt efteråt. Färgutredning skall ske inför åtgärd. Rökstugans sotsvarta tak skall hanteras med stor varsamhet. Endast hängande spindelväv tas bort. Dammning eller dylikt får inte ske direkt mot ytan.

Eldstäder

Då brandrisk kan föreligga bör eldning i bostadshusets rökugn undvikas. I övrigt sker eldning i spisen med stor varsamhet. Regelbunden sotning och besiktning av spisen i köket genomförs.

Underhåll och restaurering av eldstäderna ska ske med varsamhet, med kända material och av hantverkare med erfarenhet av liknande arbeten.

RITAMÄKI FINNSKOGSBYGGNADER
UPPMÄTT OCH RITAT 2006 - 2009 SAARA VILHEMINEN
PLAN AV RÖKSTUGAN 1/25

Rökstugans planlösning, Uppmätning gjord 2006 av finska studenter och lärare vid Tekniska högskolan, Tavastehus skogsinstitut Evo.

5. Historik

Ritamäki bestod under en period på 1800- talet av två torp. Det övre torpet som idag endast består av lämningar upptogs 1816 av Jan Olsson Uotinen f. 1766. Torpet låg under gården Karttorp.

Dagens Ritamäki tillkom på 1840-talet även det som ett torp under gården Karttorp. Rökstugan är placerad på krönet av en av torpets många kullar. Runt om finns ekonomibyggnaderna oregelbundet placerade i terrängen. Det var en son från det övre torpet, Olof Jansson Uotinen f. 1812 som var den förste brukaren.

Vid tiden mellan 1861-1865 köptes Ritamäki ut, och blev ett eget torp som helhet ägt av Olof Jansson. Det övre torpet verkar ha varit bebott till 1874 av Olofs bror Per Jansson f. 1798 och hans fru Brita. Ingen tog över torpet efter dem.

Olof Jansson Uotinen's ättlingar, syskonen Henning och Beda Jansson Uotinen var de sista som brukade gården. De flyttade in till Torsby samhälle 1964 och i samband med detta erbjöd de Lekvattnets hembygdsförening att motta Ritamäki som gåva, vilket också skedde.

Namnet "Riita" är det finska namnet för strid eller tvist, och "mäki" står för berg. Tvisten sägs kunna härledas från en oenighet kring ett rågfäll vid riksgränsen. Tvisten finns enligt källor att följa i Sunne tingsrätts protokoll från 1671 (VM- arkiv, John Laack). I Lekvattnets husförhörlängd från 1856-1860 har också prästen gjort noteringen om att Ritaberg skulle betyda "Trättberget" och skulle komma från att Kartsläkten (ägarna till Karttorp) trätte med normännen om äganderätten till rågen, eftersom riksgränsen inte var markerad.

Namnet Ritamäki som geografiskt namn kan således härledas längre tillbaka i tiden än själva torpnamnet.

I handlingar från Laga skifte som ägde rum i Södra Lekvattnet 1854 berättar kartmaterialet att Ritamäki består av två torp ägda av respektive Jan och Hallsten Hallstensson (Karttorp). Torpen består till största del av marker som betecknas som olika typer av åker-, ängs- och slättermark. Byggnader finns markerade på kartan. Bland dem är det endast dagens rökstuga och möjligen loftboden som finns kvar.

Utifrån källor vet vi att några byggnader som haft betydelse för gårdens användande är borta idag. Bland dem fanns ett fårhus med en hölada i samma länga samt en smedja. Ilmar Talve beskriver dem vid sin resa på Finnskogen 1949. Bägge hade trätak. Fårhuset finns dokumenterat på bild av Tord Särnmark 1965 (Värmlands Museums arkiv).

Det norra, öde torpet är enligt fornlämningsregistret beskrivet som en torplämning med två husgrunder, 1 källare samt 1 brunn. Grunden efter bostadshuset är 9 x 8 m (Ö-V) och har grundmurar med delvis synliga stenar. På norra långsidan finns ett raserat spisiröse, 3 m i diameter och 0.8 m högt. Sydväst om husgrunden finns en källare som har ett med torv täckt tunnvalvt tak. Ca 40 m sydöst om husgrunden finns en brunn och i sydsydöstra delen av det övre torpet finns en grund efter en ekonomibyggnad ca 7 x 7 m (RAÄ: s fornlämningsregister, 1989).

Rökugnen, 1965. Märk att golvet är täckt med en matta och rökugnens kista är inklädd i ett skivmaterial. Foto: Värmlands Museums arkiv, Tord Särnmark.

Rökstugan vid Ritamäki 1961, då syskonen Jansson fortfarande bodde kvar på gården. Foto: Värmlands Museums arkiv, Jens Olsen.

6. Byggnadsbeskrivningar med historik och vårdbehov

Rökstuga

Byggnadshistorik

1949: Talve beskriver rökstugan som den mest bibehållna och ursprungliga och en av de få som ännu används som bostadshus.

1965: Foton visar bland annat att rökstugan hade farjtak med ursprunglig läggningsteknik. Dåtidsens täckjekrokar syns tydligt.

Rökstugan, fasad mot söder. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund, 2009.

Inne i rökstugan var golven klädda med vad som tolkas vara en linoleummatta och rökugnens kista var inklädd framtill med ett skivmaterial.

1966: Fotografier visar att samtliga takfall på rökstugan hade farjtak (plåt under) respektive sticktak. Interiört har mattan tagits bort i rökstugan och rökugnens kista frilagts. Västra väggen har stadgats med en följare. Fotografier av dåtidens köksspis finns. Fotografier från sydvästra knuten visar att timret då hade två olika typer av knutar, både med och utan halsning.

Rökstugans fasad mot väster. I gaveln syns bjälkarna till rökstugans tredelade innertak. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund, 2009.

1983: Restaurering av panel (vindfång och fasad), väggtimmer, murstock och fönster genomfördes. En del väggtimmer byttes ut. Nytt timmer och panel

målningsbehandlades med järnvitriol för att bättre smälta in. Skorsten till köket sågs över.

Kökets öppna härd kompletterades och lagades med kalk respektive cementbruk. På härdens finns en järnspis av märket Näverkvarn nr 8, som beskrivs vara i ett så dåligt skick att den inte ses som brukbar.

1987: Åtgärder genomfördes, vilka är dock osäkert. Några fotografier från tiden berättar dock att golvbrädorna i rökstugan bytts, liksom vedspisen och en fönsterbänk i köket. (Vedspisens placering vrids 90 grader in mot rummet). Takets farjstör har bytts ut, eventuellt även stickor på de bågiga vindfångens tak.

Rökstugans kärna, kappugnen med timrad kista. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund, 2009.

2001: Farjstören på rökstugans tak byttes ut liksom några rötskadade så kallade utbordskrok. Nya utbordsplank monterades. Sticktaken på de bågiga vindfången lades om. Södra farstukvistens grundförhållanden sågs över och ruttna brädor på trappan byttes. Vid rökstugans norra fasad handgrävdes ett dike för att förbättra vattenavrinningen.

2010: Restaureringsarbete har genomförts på stommen genom att södra sylstocken bytts ut. Rötskadad panel på södra vindfånget har bytts ut och dess grundförhållanden har setts över. Under hösten 2010 planeras byte av skadat timmer på norra väggen.

Aktuell beskrivning

Rökstugan består av tre rum; rökstuga, kammare och käve/kök.

Rökstugan står på en grund av hörnstenar. Utrymmet mellan hörnstenarna är även fyllt natursten. Timret i stommen är bilat och har en rak dubbelhaksknut. Översta stockvarven och gavelröstena är av rundtimmer. Karaktäristiskt löper

de bärande stockarna för rökstugans tredelade innertak ut i västra gaveln. Mot öster och söder finns vindfång, uppförda i en regelstomme klädd med stående slät lockpanel. Golven är av brädor. Södra dörren är en enkel bräddörr av breda brädor, medan dörren i öster är en spegeldörr med fyra speglar, målad i en rödbrun kulör.

Rökstugan, fasad mot norr. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Mellan södra vindfånget och de bägge fönstren finns ett parti med stående slät lockpanel.

Fönstren är spröjsade tvålufts-fönster med enkla bågar indelade i fyra rutor. Fönsteromfattningarna är omgjorda under senare tid.

Taket är ett åstak som inifrån sett består av brädor som löper frånnock till hammarband och sinuskorrugerad plåt belagd med farjstörar. Utbordsplanken hålls på plats av utbordskrok som är fästa direkt mot takåsarna längs hela takfallet. Täckjekrokar som hålls fast av sten finns på gavlarna till de bägge takfallen.

Vindfångens tak är belagda med stickor i trelagstäckning.

Hela byggnaden är omålad.

Tekniska system

Byggnaden är inte utrustad med några tekniska system.

Vårdåtgärder för konstruktion och exteriör

Grund/ Yttertrapp: Ta bort spireabuskar nedanför fönstren. Begränsa deras utbredning genom att dra bort rötter. Bortgrävning av jord som ligger an mot timmerfasaden.

Yttertrappan vid södra vindfånget har rötskadade brädor som kan utgöra fara för besökare. Skadade brädor byts.

Stomme/Fasad: Byte av skadat timmer, 1-3 stockar på norra fasaden. Insektsangrepp norra fasaden bevakas.

Väderbiten fönsterkarm på rökstugan. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Tak: Takfotens underbrädor är rötskadade och bör åtgärdas vid kommande takrestaureringar. Farjen bör tas ned och underlag sopas rent från löv m m.

Vindfångens sticktak bevakas. De är mossbelupna och har vissa rötskador. Inom något år behöver taket läggas om.

Dörrar:

Fönster: Det södra och västra fönstret är i behov av restaurering, bågen är utnött. Översyn av kitt samt målning av fönsterbågar. De behandlas återkommande med så kallad halvolja bestående av lika delar linolja och terpentin.

Övrigt:

Rökstugans östra vindfång med köksingång. Foto: Värmland Museum, Monica Björklund.

Rökstugans södra vindfång, panel. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Rökstugans norra vägg, igensatt hål där rör till kamin löpt ut. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Inne i rökstugan vid norra väggen, igensatt hål där rör till kamin löpt ut. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Spegeldörr vid köksingången, östra vindfånget. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Rökstugans sydvästra knut med utsmyckning på hammarband. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Detalj av takfot, men utbordsbräda och utbordskrok. Näver mot kanten och den sinuskorrugerade plåten syns. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Fönster inne i rökstugan med målningsbehov. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Interiör beskrivning

Rökstuga

I rökstugans nordvästra hörn finns byggnadens kärna, rökugnen. Ugnen betecknas som en kappugn och är uppmurad av natursten och sammanfogad med lerbruk. Rökugnen hålls även samman av en timrad kista bestående av tre- fyra stockar sammanfogade med en slät knut. En pahastock finns placerad på timmerkistan i det yttre hörnet. Dess krön består av ett utsmyckande klot. I taket finns stänger som bland annat har funktionen att stadga rökugnen. Stängerna hade också symboliska funktioner.

Rökugnens främre fasad är vitkalkad. Svärtning finns från eldningshålet och upp mot gnistskyddet. Ugnens gruva är klädd med stenhällar och har måtten 53 x 60 x 35 cm.

I rökstugans tredelade innertak finns en rökklucka som lyfts uppåt med hjälp av en stör. Urhakningar där stören kan stöttas fast finns i rökugnens pahastock. Två grova stockar som löper ut i fasaden håller innertaket på plats. Innertaket består dels av bilade plank dels av halvklovor. Taket är starkt svärtat av sot med början strax ovan fönsterhöjd.

På norra väggen, strax vänster om rökugnen finns ett hål i timret. Hålet är nu igenfyllt med sten och bruk, men har troligen tjänat som ett utgångshål för ett kaminrör av järn.

Rökstugan mot norr respektive söder, med sotiga väggar upp mot taket. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Brädgolv.		
Fotlist			
Väggar	Bilat timmer. I gavelröste rundtimmer.		
Tak	Plank och halvklovor.	Svärtat av sot.	Tredelat tak.
Dörrar	Bräddörrar, tre stycken. Profilerade foder.	Dörr i gulbrun kulör (ockra), foder i rödbrun kulör.	
Fönster	Två stycken tvålufts spröjsade. Profilerade foder.	Vit fönsterbräda och bäge. Foder rödbrun kulör.	
Övrigt			

Vårdåtgärder

Golv:

Snickerier:

Väggar:

Tak:

Dörrar:

Fönster: Målning av fönsterbräda och fönsterbäge med vit linoljefärg.

Övrigt:

Kåve/kök

Golvet består av brädor och väggarna utgörs av bilat timmer som en gång varit klätt med tidningar.

Längs södra väggen finns den öppna spisen med en murad kupa. Spisen är uppmurad i natursten och är putsad. På spishällen har en vedspis i gjutjärn installerats.

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Brädgolv.		
Fotlist			
Väggar	Bilat timmer.		Har en gång varit klädda med tidningar.
Tak	Rundstockar.	Svarta av sot.	
Dörrar	En spegeldörr och två bräddörrar.	Gul respektive rödbrun kulör.	
Fönster	Två fönster, profilerade foder.	Vit båge och karm.	
Övrigt	Spismur med en järnspis.		

Vårdåtgärder

Golv:

Snickerier:

Väggar:

Tak:

Dörrar:

Fönster: Måla båge och karm med tunna lager vit linoljefärg.

Övrigt: En spricka i den öppna spisens kupa finns. Bevaka, och åtgärda om skadan förvärras.

Kåven/kökets öppna spis med järnspis.

Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Rökstugans kök mot nordost.

Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Kammare

Kammaren har ett golv belagt med brädor. Väggarna är av bilat timmer. Baksidan av kökets spismur löper synlig och oputsad ut i rummet. Taket består av synliga rundstockar av mindre dimension på synliga takbjälkar.

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Brädgolv.		
Fotlist			
Väggar	Bilat timmer.		
Tak	Längsgående rundstockar.		
Dörrar	Två dörrar.		
Fönster	Spröjsat tvålufts-fönster.		
Övrigt	Synlig murstock från kökspis.		

Vårdåtgärder

Golv:

Snickerier:

Väggar:

Tak:

Dörrar:

Fönster:

Övrigt:

Kammararens västra del.
Foto: Värmlands Museum.
Monica Björklund.

Kammararens östra del. Foto: Värmlands Museum.
Monica Björklund.

Ladugård/loge

Byggnadshistorik

1961: Fotografier visar att ladugårdsdelen hade ett tak belagt med farj, medan logens tak hade en sinuskorrugerad plåt.

1965: Interiöra och exteriöra från årtalet finns i Värmlands Museums arkiv.

1966: Fotografier berättar att hela längans tak hade ett farjtak. Ladugården verkar ha stadgats upp med följare och jord grävts bort från grunden (Ev. byten av syllar på ladugården).

1983/84: Tak, fönster och bås restaurerades. Golvet av brädor lades om. Väggar och innertak var angripna av röta. Farjveden byttes (Hanzén).

2001: Grundstenarna rätades till och bortgrävning av jord genomfördes.

2010: Ladugårdens och logens timmerstomme har genomgått en genomgripande restaurering. På logen har två hela stockar samt fem kortare stockar skiftats på södra väggen, en hel stock på västra fasaden samt två hela stockar och två kortare på norra fasaden. På ladugården har cirka tio kraftigt rötskadade stockar har bytts ut i stommen och grundjusteringar har gjorts. Stommen har stadgats med flera följare. Under året planeras underhåll av byggnadskroppens farjtak.

Ladugårdslängans västra och södra fasader. Logen har plåttak och ladugården farj. Foto: Värmlands Museum Gösta von Schoultz 1961.

Aktuell beskrivning

Byggnadskroppen består av tre delar: en loge och en ladugård som byggts samman genom en ladugårdsgång. Hela byggnaden har ett gemensamt tak.

Byggnaden står på en grund av hömstenar i natursten. Logens södra del är högt grundlagd.

Stommen är av liggande timmer. Logedel och ladugård är av rundtimmer respektive bilat timmer med dubbelhaksknut. Logedelen har även en hel del inslag av rundtimmer. Den övre delen av ladugården kragar ut något (ovanligt bland traktens timrade ladugårdar). Ladugården har stadgats upp med

Ladugårdslängans norra och västra fasad. Foto: Värmlands Museum Gösta von Schoultz 1961.

stolpar. Stommarna bedöms vara separat byggda och från något olika tidsepoker. Logen har en med timmer igensatt öppning mot söder (ev. lucka eller dörröppning för körgång). Logen har märken i timret, som tyder på att timret sannolikt är flyttat och återanvänt. På någon stock finns även av sot svärtade ytor.

Ladugårdsgången är här en regelstomme och är klädd med stående slät panel.

Byggnadens dörrar består av bräddörrar, en till ladugårdsgången, en tredelad dörr till logen samt två till ladugården varav en är en gödselstacksdörr.

Fönster finns endast på ladugården. Mot norr ett enlufts-fönster med spröjs (fyra rutor) och mot öster ett enlufts-fönster med spröjs (tre rutor). Mot söder finns en öppning för fönster, men bågen saknas. Byggnaden som helhet har ett åstak. Ladugårdens tak består inifrån sett av brädor som löper frånnock till hammarband och sinuskorrugerad plåt belagd med farjstörar. Utbordsplanken hålls på plats av utbordskrok som är fästa direkt mot takåsarna längs hela takfallet. Täckjekrokar som hålls fast av sten finns på gavlarna till de bågige takfallen. Taket är relativt nylagt.

Logen har ett tak som underifrån är belagt med stickor, varpå den sinuskorrugerade plåten ligger.

Utbordsbrädan hålls på plats av utbordskroken. De senare är fästa mot sticktakets raftar.

Ladugårdsdelen har interiört ett golv belagt med brädor och plank lagda i olika riktningar. En båsinredning finns. Innertaket består av runda slanor som på ovansidan är täckta med mossor (vitmossor som håller fukt). Slanorna har delvis rasat ned.

Ladugårdsgångens har ett trägolv och logedelen ett golv bestående av slanor och breda plank.

Tekniska system

Byggnaden har inga tekniska system installerade.

Ladugårdens nyrestaurerade östra och norra fasad. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Ladugård/logelängan mot norr. Ladugårdens timmer kragar ur. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Vårdåtgärder för konstruktion och exteriör

Grund:

Stomme/Fasad:

Tak: Taket verkar vara helt, men har svaga punkter i mellandelen i skarvarna mellan de olika byggnadsdelarna. Övergångarna ses över här regelbundet. Skador finns på brädor, takfötter, utbordsbrädor och utbordskrok tillika farjstör. En renovering behövs. Ytterligare en svag länk är skadorna på utbordskroken.

Dörrar: Dörrar rätas och riktas.

Fönster: Byt skadade fönsterglas. Ny fönsterbåge tillverkas till ladugårdens södra fönster, utgått ex från gamla fotografier.

Övrigt:

Ladugård/logelängan med dess norra och västra fasader. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Ladugård/logelängans södra fasad. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Ladugårdens höloft med yttertak sett från insidan. Utbordskroken har skarvats. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Övergången mellan ladugård och loge mot söder. Sättningskador har gjort att stomme och tak kalvat isär. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Övergången mellan ladugård och loge mot norr. Sättningskador har gjort att stomme och tak kalvat isär. Farjstörar, utbordskrok och utbordsbrädan har rasat ned. Åtgärder planeras under 2010. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Mellanvägg i logen. Yttertakets undersida med stickor är synligt. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Logens takfot mot norr. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Interiör beskrivning

Ladugård

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Brädor lagda i olika riktningar och dimensioner.		
Vägg	Timrade väggar.		
Tak	Runda stölar som innertak.		
Dörrar	Bräddörrar.		
Fönster	Norr: enlufts-fönster med spröjs (fyra rutor). Öster: enlufts-fönster med spröjs (tre rutor). Söder: Öppning, fönsterbåge saknas.		
Övrigt			

Loge

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Slanor i öster, breda brädor i väster.		
Vägg	Timmer.		
Tak	Yttertakets insida.		
Dörrar	Tredelad bräddörr.		
Övrigt			

Vårdåtgärder

Golv: Rötskadade delar lagas med material likt befintligt.

Vägg: Se exteriöra vårdåtgärder.

Tak: Ladugårdens innertak har på grund av rötskador på några ställen ramlat ned. Slanor ersätts på sikt med liknande material.

Fönster: Rötskador lagas, kittning med linoljekitt och inoljning med halvblandning av linolja och terpentin. Ny fönsterbåge i söder tillverkas.

Dörrar: Riktas.

Övrigt: Golven bör städas från gammalt hö och djuravföring.

Ladugårdens nordöstra knut, sedd inifrån. Knuten är skadad bland annat från djurens gnagande. Båsinde i ladugården samt innertak som är vitt, dock inte av färg. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Bastu/vedbod

Byggnadshistorik

1965: Tord Särnmarks fotografier från tiden visar en bastu med vårdbehov. Taket var ett nävertak lagt på ursprungligt vis. Utbordsplanken håller på att ramla ned.

1966: Ett farjtak (med plåt under) har lagts på bastun/vedboden, liksom ett nytt sticktak på dasset.

1987: Sticktaket över dasset byttes.

2001: Bastuns innergolv låg direkt mot marken. Befintliga brädor togs bort. Jord grävdes bort och bärlinor återmonterades. En bärlina med rötskador byttes ut och golvbrädorna lades på plats. Även här fick några brädor, framför ugnsoppningen, ersättas på grund av rötskador. Samtliga bärlinor ligger på sten med en tunn papp mellan. Dörren till vedskjulet justerades. Nya gångjärn monterades.

Farjtaket lades om. Samtliga störrar, utbordskrok och utbordsbrädor skiftades på grund av rötskador.

Aktuell beskrivning

Bastun är belägen strax öster om rökstugan. I södra delen finns en tillbyggd vedbod och mot norra fasaden har ett dass byggts. Denna bastu är ovanlig med sitt höga väggliv samt genom att laven "hänger" på en konsol och inte är sittbar. Ugnen är också något hög och har en ovanlig placering, rakt fram i förhållande till entrédörren. Bastun har av möblemålet att döma senast haft funktionen som snickerbod.

Bastuns fasad mot norr och väst. Röklucka i den timrade delen. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Bastun har en grund av hörnstenar. Utrymmet mellan hörnstenarna är fyllt med natursten. Stommen är exteriört av rundtimmer, med en sned underhaksknut med övre och undre halsning. Interiört finns ett flertal stockvarv där timret inte är svärtat av sot, vilket ger signaler om att timmerstommen renoverats. Timret är tätat med mossa.

Bastuns fasad mot väster och söder. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Bastuns fasad mot öster. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Bastuns har ett åstak belagt med sinuskorrugerad plåt. På plåten ligger farjstör med syfte att få taket att likna ett genomgående farjtak. Taket består i sin helhet av brädor lagda på åsarna, sinuskorrugerad plåt och farjstör. Näver ligger runt takkanterna.

De två nedersta stockarna på södra fasaden är av bilat timmer och sannolikt bytta i senare tid. På norra fasaden löper bastuns innertak karakteristiskt ut i fasaden. Västra fasadens grund är något högre, då marken sluttar. På denna fasad finns också en glugg som använts för utsläpp av rök. Inne i bastun finns en lucka, gjord av en stockbit, som används för att sätta igen gluggen (se bild sid. 25). Östra fasaden har ett spröjsat tvålufts fönster.

Vedskjulet har en regelstomme och fasaden är täckt med stående omålad lockpanel gjord av bakar vända åt vartannat håll.

Vedboden med dörr in till bastun. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Dörrarna in till vedbod respektive bastu är enkla bräddörrar.

Dasset har en regelstomme och fasaden är klädd med stående slät panel. Taket är klätt med hyvlade stickor.

Tekniska system

Byggnaden är inte utrustad med några tekniska system.

Vårdåtgärder för konstruktion och exteriör

Grund/Yttertrapp: Jord grävs bort vid nordvästra knuten.

Stomme/Fasad: Syllar ses över. Fasadpanelen spikas till, skarvas vid behov där skador är för stora. Södra fasadens timmer har stora sprickor och en stock har rötskador. Här föreslås att en skyddspanel av stående slät panel monteras som ett offerskikt.

Tak: Taket över såväl bastu som dass bör ses över och underhållas vad gäller farj och utbordskrok. Dasset sticktak byts och undertak och taktassar ses över.

Dörrar: Dörren in till vedboden hänger i väggpanelen. Den har så gjort i många år och det fungerar. På sikt bör en stolpe monteras för att få en stabilitet.

Fönster: Underhålls genom målning.

Övrigt:

Västra fasaden med röklucka. Timret har på flera ställen fickor där fukt ansamlas. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Bastuns tak sett från insidan. Utbordskroken som löper frånnock till hammarband syns mellan de ljusare panelbrädorna. Här syns också att intertaket löper ut.

Bastuns ugn sett från bastuns entrédörr. Ugnens kallmurade långsida syns. Till vänster syns gluggen som släpper ut röken, stängd med en lucka. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Bastuns högt placerade och något klena lave syns på bild. I bild också en stege tillverkad av en stock. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Rökugnen sett framifrån, med eldningshål och rakt valv. Att ugnen murats om syns bland annat på stenarnas ojämnt sotiga ytor. Värmlands Museum, Monica Björklund.

Bastuns utseende 1965, Foto: Värmlands Museums arkiv, Tord Särnmark.

Interiör beskrivning

Interiört har bastun ett brädgolv som nu till stora delar ligger direkt mot mark. Väggarnas timmer är bilat. Bastuns ugn är en så kallad rösugn. Den är placerad i bastuns sydöstra hörn. Den är kallmurad i gråsten och mäter ca 1,85 x 1,6 x 1,2 m. Ugnen har en rak ugnöppning och framför öppningen finns en stenhäll. Ugnen har troligen murats om. Nordiska museets ritningar från 1949 visar ett annat utseende på ugnen. En röklucka finns upptagen i västra väggen.

Laven, placerad nordvästra hörnet är jämförelsevis av klen material, byggd av halvklovor som ut mot rummet avslutas med en rundstock. Den är högt placerad ca 1,55 m från golv och hänger på två träkonsoler. Lavens längd är 2,15 m. En steg gjord av en stock finns invid laven för att nå upp till laven. Laven upplevs dock inte som sittbar, utan kanske har dess huvudsakliga funktion varit för att lägga material på torkning.

Innertaket består av långsgående rundstockar av en mindre dimension. Taket är tätat med mossor och mossa. I innertaket finns en röklucka med måtten ca 0,3 x 0,25 m. Torkställningar, som använts vid torkning av säd och lin, finns i form av stockar och stänger.

Den tillbyggda vedboden i söder har endast stampat jordgolv. Väggarna består av fasadpanelens insida och taket är öppet tillnock.

Dasset har ett golv belagt med brädor. Två fjölar finns. Den nakna timmerväggen från bastun utgör en vägg, medan fasadpanelens insida utgör vägg på övriga tre sidor.

Interiör bastu

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Brädor/stampat jordgolv.		
Fotlist			
Väggar	Bilat timmer/regelstomme.		
Tak	Halvklovor/öppet tillnock.		
Dörrar	Bräddörrar.		
Fönster	Spröjsat tvåluftsfönster.		Aven lucka för rökutsläpp.
Övrigt	Rökugn.		

Vårdåtgärder

Golv: Golvbrädor framför bastun byts till samma dimensioner övriga bastun.

Snickerier:

Väggar:

Tak:

Fönster:

Dörrar:

Övrigt: Bastuns ugn har sättningsskador. Fronten har glidit något mot öster. Ugnens valv har rasat in.

Bastuns innertak i form av rundstörar, samt synliga torkstänger.
Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Loftbod

Byggnadshistorik

1965: Fotografier berättar att loftbodens ena takfall var täckt med pannplåt (stickor under) och att det andra takfallet var täckt med stickor. I svalen fanns två stockar som höll ihop konstruktionen, belägna där hammarbandet löper uti svalen. Logens bägge golv syns i fasadlivet.

1987: En restaurering genomfördes, men vilka åtgärder som utfördes är osäkert.

2001: Ny trapp upp till loftgången samt räcke monterades. Södra och västra väggens väderbitna timmer kläddes med panel av så kallade bakar.

Loftbodens fasader mot öster och norr. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Aktuell beskrivning

Loftboden är två våningar hög. Loftgången vetter österut in mot gårdstunet. En trappa leder upp till det övre planet.

Byggnaden står på en grund av hönstenar av natursten. Stommen är av bilat timmer. Några stockvarv av rundtimmer finns. Timret är ofärgat och har markeringar som tyder på att det flyttats. Västra väggen svackar inåt. Byggnaden bör riktas och eventuellt stadgas med följare.

Västra och södra väggen är klädd med en panel av bakar.

Dörrarna, en på varje våningsplan är inåtgående och består av brädor. Kattgluggar finns.

Ett mindre småspröjsat fönster finns i västra gavelröset.

Loftbodens tak är ett åstak belagt med sinuskorrugerad plåt. På plåten ligger farjstör med syfte att få taket att likna ett farjtak. Utbordsplanken hålls på plats av utbordskrok som är fästa direkt mot takåsarna längs hela takfallet. Täckjekrokar som hålls fast av sten finns på gavlarna till de bägge takfallen. Näver ligger runt takkanterna.

Loftbodens fasader mot söder och öster. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Tekniska system

Byggnaden är inte utrustad med tekniska system.

Vårdåtgärder för konstruktion och exteriör

Grund/Yttertrapp: I loftets golv är en bräda borta. Den ersätts med ny, viktigt av säkerhetsskäl.

Stomme/Fasad: Fasadpanelen bör tas bort på södra och västra fasaden. Byggnadens stomme riktas samt eventuellt stadgas. Knutarnas dragförmåga styr detta. Nytt offerskikt i form av panel på det väderbitna timret på västra och södra fasaden monteras eventuellt efter nytt ställningstagande. Rötskadad stock i loftgångens övre del bevakas att den håller.

Tak:

Dörrar:

Fönster: Fönstret har ett trasigt glas. Ersätt skadat glas. Se särskilda vårdkrav.

Övrigt:

Stocken som håller loftet på plats har insektsskador. Bör bevakas så att den håller att gå på. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Interiör beskrivning
Nedre plan

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Plankgolv		
Fotlist			
Väggar	Bilat timmer		
Tak	Brädor		
Dörrar	Bräddörr		
Övrigt			

Vårdåtgärder

Golv:

Snickerier:

Väggar:

Tak:

Fönster:

Dörrar:

Övrigt:

Västra fasadens gavelfönster med skadat fönsterglas. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Mossbelupen färd, samt täckjekrokar av trä som hålls fast av sten. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Detalj av takfot, med underbräddor, sinus-korrugerad plåt, utbordsbräda och utbordskrok. Foto Värmlands Museum, Monica Björklund.

Övre plan

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Brädgolv.		Löper ut i fasad.
Fotlist			
Väggar	Bilat timmer.		
Tak	Undertak i form av brädor.		
Dörrar	Bräddörr.		
Fönster	Ett mindre med fyra rutor småspröjsat fönster i västra gavelröstet.		
Övrigt			

Vårdåtgärder

Golv:

Snickerier:

Väggar:

Tak:

Fönster: Trasigt fönsterglas ersätts med glas av äldre typ.

Dörrar:

Övrigt: Täta ihåligheter mellan stomme och tak så att fåglar inte tar sig in på loftet. Fåglarna har smutsat ned betydligt. Använd förslagsvis lindrev. Rengöring av fågelträck.

Loftbodens inåtgående bräddörr, övre loftet. På golvet syns fågelspillning. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Loftets tak från insidan. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Loge

Byggnadshistorik

1965: Byggnaden hade vid tiden ett sticktak, dock inga vindskivor ellernockbrädor. På timret syns flyttmärken. Mot norra väggen stod stölar för hässjning.

1987: En restaurering genomfördes, men vad som utfördes är osäkert.

2001: Logens golv sågs över. Rundkavlar kompletterades så att golvet blev tätt och fast. Underliggande, bärande stolpar rätades och stabiliserades. Nockbräda och vindskivor byttes och en hänggränna monterades över dörren.

Aktuell beskrivning

Logen är belägen norr om bostadshuset en bit upp i markerna.

Byggnaden står på en grund av natursten. Västra sidan är ganska högt grundlagd. Stommen består av liggande bilat timmer. Knuten är en sned dubbelhaxknut. Timret är väderbitet på södra fasaden. Gavelrösterna är klädda med stående bräder. Byggnaden är omålad. Det finns flyttmärken i timret och är oregelbundet och verkar komma från olika perioder. Mot norr finns en med timmer igensatt öppning.

Det uppstolpade sadeltaket är belagt med ett sticktak lagt på raft.

Interiört har logen ett golv belagt med breda brädor i själva logedelen samt slätor som golv i den andra delen.

På östra fasadens norra del finns en inåtgående dörr av brädor. Över dörren finns en hänggränna bestående av en urholkad stam, upphängd på smideskrok.

Tekniska system

Byggnaden har inga tekniska system installerade.

Logens södra och östra fasader. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Vårdåtgärder för konstruktion och exteriör

Grund/Yttertrapp: Östra sida. Beakta så att jord inte byggs upp mot syllstock. Slå och försörja bort gräs.

Stomme/Fasad: Timret är väderbitet på södra fasaden. En skyddspanel i form av stående slät panel kan behöva monteras som offerskikt. Timret lutar något inåt på västra fasaden. Väggen bör bevakas så att skadan inte förvärras. Om det förvärras är det aktuellt att dra rätt stommen och stadga stommen med följare.

Tak: Sticktaget kan komma att vara i behov av omläggning inom en 5-årsperiod. Observera att fotografier från 1960-talet visar att sticktaget då inte hade vindskivor vid gavarna.

Dörrar:

Övrigt:

Logens östra och norra fasader. Igensatt öppning mot norr. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Logens västra och södra fasader. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Interiör beskrivning
Nedre plan

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Brädor/Halvklover.		
Fotlist			
Väggar	Bilat timmer.		
Tak			
Dörrar	Bräddörr.		
Övrigt			

Vårdåtgärder

Golv:

Snickerier:

Väggar:

Tak:

Fönster:

Dörrar:

Övrigt: Byggnaden bör städas ren från upplag.

Logens västra fasad, delar av stommen har förskjutits i sidled. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Jordkällare

Byggnadshistorik

1950: På en sten vid ingången till källaren skall årtalet 1842 samt initialerna S. O. J finnas inristade (Karlstadtidningen 17/10 1950). Initialerna är nu 2010 inte synliga (Anmärkning: bokstäverna kan vara omkastade och borde vara O. J. S som betyder Olof Jansson.

1965: Fotografier visar att jordkällarens överbyggnad såg annorlunda ut än vad den gör idag. Nävertäckning finns, men inte någon förhöjd timrad vägg och sadeltak.

2001: Sten från södra norra och östra väggen hade rasat in. Sten lades på plats igen och muren kompletterades så att den blev hel upp mot taket. Farjstören från taket togs ned och den underliggande sinuskorrugerade plåten borstades fri från löv. Farjen lades tillbaka.

Aktuell beskrivning

Källaren är kallmurad i natursten. De stensatta sidorna är förhöjda med timmer. Taket är ett åstak belagt med sinuskorrugerad plåt. Ovanpå plåten ligger farjstör.

Mellan mark och timmer ligger en papp för att förhindra fuktvandring. Gången in till källaren är även den stensatt och skyddas av ett eget sadeltak av samma typ som övriga källaren. Ingången har en enkel bröddörr. Samtliga byggnadsdelar är omålade.

Tekniska system

Byggnaden har inga tekniska system installerade.

Interiör

Interiören består av ett jordgolv och stenvägg.

Vårdåtgärder för konstruktion och exteriör

Grund:

Stomme/Fasad:

Tak: Farjstören bör tas bort och underlaget sopas rent. Takets farjstörar och utbordsbrädor är inom kort i behov av restaurering.

Dörrar:

Övrigt:

Jordkällaren sett från gårdstunet. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Lada

Byggnadshistorik

1965: Höladan hade vid tiden ett farjtak lagt med många lager näver.

1997: Fotografier visade ett relativt nylagt tak.

Aktuell beskrivning

Byggnaden står på en grund av natursten. Stomme och fasad består av liggande rundtimmer med dubbelhaksknut. Taket är ett åstak underifrån belagt med tunna slånor, näver, pannplåt och farjstörar. Utbordsplanken hålls på plats av utbordskrok som är fästa direkt mot takåsarna. Täckjekrokar som hålls fast av sten finns i gavlarna till de bågiga takfallen. Näver ligger runt takkanterna.

Dörren som är placerad två stockvarv upp från marken består av en enkel bräddörr.

Interiört är ladans golv belagt med halvklovor som sticker ut i fasad i ladans bakre vägg.

Tekniska system

Byggnaden har inga tekniska system installerade.

Vårdåtgärder

Grund:

Väggar: Timret är på flera ställen angripet av vad som tolkas vara skadedjur, eventuellt fågel. Vid skadorna syns inget som tyder på att det är små insekter i timret som t ex fåglar skulle vara intresserade av. En stock på ladans norra fasad är dock angripen av skadeinsekter, och dess utbredning och aktivitet bör fortlöpande kartläggas. Skadad ytveden bör huggas bort för att minska ansamling av fukt i fickor.

Tak: Taket är i stort behov av omläggning vad gäller utbordsbräda, utbordskrok, farj. Krok och bräda på östra sidan är helt borta. Risk finns att farjstören kanar ned.

Dörrar:

Övrigt:

Ladan sett från söder. Innergolvet sticker ut i fasaden. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Ladans fasad mot öster och norr. Utbordsbräda och utbordskrok på långsidan är helt borta, med risk för att farjstören rasar ned. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Bitar av timret har gnagits eller hackats bort av skadedjur. Här nordöstra knuten. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Till vänster: Ladans tak sett inifrån. Foto: Värmlands Museum, Monica Björklund.

Interiör

Byggnadsdel	Material	Kulör/ytbehandling	Kommentar
Golv	Halvklover.		
Väggar	Rundtimmer.		
Tak	Tunna stanor.		
Dörrar	Enkel bräddörr.		
Övrigt			

Vårdåtgärder

Golv: Innergolvet har vita prickar av vad som kan vara mögel. Borstas och hålls under uppsikt.

Snickerier:

Väggar: Angripet timmer hålls under uppsikt.

Tak:

Fönster:

Dörrar:

Övrigt:

Höladan 1965. Foto: Värmlands Museum arkiv, Tord Särnmark.

7. Högt prioriterade vård- och underhållsåtgärder

Byggnaderna vid Ritamäki får generellt ses som väl underhållna och i ett gott skick. En genomgripande restaurering av ladugårds/logelängan är dock nödvändig, liksom omläggning av tak på några byggnader. Här skall dock poängteras att taken inte läcker in vatten, utan att det är detaljer i farjtakskonstruktionen så som utbordsbrädor, utbordskrok och farjstör som uppvisar skador. Undersökning av insektsangrepp, typ av djur, aktivitet och utbredning kan dock innebära behov av insatser på till exempel höladan. De kontinuerliga vård- och underhållsåtgärderna är fortsatt mycket viktiga för byggnadernas fortsatta välbefinnande.

Tidsplan

Tidsschema för byggnadsvårdsåtgärder

Prioriteringsgrad, förklaring

1=högsta prioritet, åtgärdas snarast, 2= hög prioritet, men ej akut vårdbehov, 3= åtgärd som vidtas när behov och möjlighet finns, 4=byte när nuvarande byggnadsdel är uttjänt eller motsvarande.

Normalt underhåll och årlig översyn av byggnaderna, se rubrik Speciella vårdkrav.

Byggnad	Byggnadsdel	Vårdåtgärd	Prioritet
Rökstuga	Vindfång öster	Lagning av panel	2
	<i>Bevakning stomme norr</i>	<i>Lagning rötskadat timmer</i>	2
	Tak vindfång	Byte av stickor	3
	Fönster	Renovering	3
	Kåvens eldstad	Lagning/omputsning	3
Ladugård/Loge	<i>Timmerstomme</i>	<i>Byte syllar övrigt skadat timmer</i>	1
	<i>Tak</i>	<i>Omläggning av farjtak.</i>	1
Bastu/vedbod	<i>Syll väster och norr</i>	<i>Urgrävning och byte</i>	1
	<i>Övrig stomme</i>	<i>Översyn skadat timmer/ montering offerpanel</i>	1
	Panel	Tillskikning, byte	2
	<i>Dass</i>	<i>Byte av sticktak</i>	1
	Bastugolv	Byte av brädgolv	3
Loftbod	Timmerstomme/fasadpanel	Riktning byte panel	3
	Fönster	Byte skadat glas	1
Loge	Bevakning av stomme skevhet	Rätning	3
	Södra fasadens timmer	Väderbitet ev. offerbrädor	2
	Tak	Omläggning stickor	3
Jordkällare	<i>Tak</i>	<i>Översyn byte skadade delar.</i>	2
Lada	<i>Tak</i>	<i>Byte skadade delar</i>	1
	<i>Insektsangrepp norra syllen</i>	<i>Åtgärd utifrån undersökning</i>	1
	<i>Norra syllen</i>	<i>Skadad ytved huggs bort</i>	1

Åtgärder markerade med kursiv stil kommer att genomföras under hösten 2010.

Dokumentation

I Värmlands Museums arkiv förvaras uppmättningsritningar på samtliga byggnader på Ritamäki, vilka kan vara till hjälp inför kommande praktiska vårdarbeten. Uppmättningsritningarna är grovt uppmätta varför oregelbundenheter i byggnaderna inte framgår.

Värmlands Museums fotomaterial omfattar en översiktlig exteriör fotodokumentation av Ritamäkis byggnader. Ett flertal bilder visar även på välbevarade interiörer och inventarier. Ur bevarandesynpunkt vore en mer systematisk dokumentation av interiörer och lösöre på gården önskvärd för att se vilket behov som finns av föremålsvård mm.

8. Checklistor för vård och underhåll

Checklista för årlig kontroll

EXTERIÖRER- samtliga hus

Objektsdel	Att kolla	Att göra	Att tänka på	Ok/ anmärkning
Grund/ yttertrappor	Marknivå och växtlighet mot grunden. Grundstenars position. Trappors kondition.	Klipp gräs och annan växtlighet, kratta och för undan. Ta särskilt bort löv och gräs vid rökstugans norra vägg, logens östra vägg, bastuns norra och östra sida, runt hela ladugården och källaren vars grunder ligger nära mark. Spireabuskar vid rökstugan tas regelbundet ned och deras utbredning begränsas. Vidta åtgärder om stora sättningar av grundstenar skett.	Det är vanligt att sylstockarna rötskadas på timrade hus eftersom marken lätt höjer sig upp mot träverket bl a beroende på många års ansamling av växtavfall och sättningar i marken.	
Väggar	Sprickor, skador väggpaneler/timmer.	Brister åtgärdas snarast möjligt. Byt eventuellt skadade delar. Bevaka och dokumentera ev. utbredning av insektsangrepp.		
Tak	Färg, utbordskrok utbordsbrädor, takfot, stickor, skorstenar med beslag.	Inspektera tak och skorstenar från marken. Ta en kikare till hjälp! Inspektera även från insidan där det är möjligt. Ersätt och laga vid behov. Där det är möjligt ta ned farfjör och sopa bort löv och barr från den underliggande plåten.	De flesta läckagen uppstår vidnock, takfot och vid olika genomföringar av yttertak. Leta efter fukt- och mögelfläckar eller fuktränder på takets insida och på vinden. Kontrollera att murstocken inte har fuktränder. Om skorstenen står oanvänd några år drar murverket åt sig fukt som aldrig torkar ut ordentligt varför fogningen lossnar kan lossna t ex vid kyla (frostsprängning).	
Fönster	Status på virket, måleri och kitt. Trasiga rutor.	Se över kitt och stryk ev. med halvoljeblandning. Trasigt glas ersätts med motsvarande gammalt glas. Putsa fönster vid behov med milt rengöringsmedel	Fönstren fördrar speciellt uppmärksamhet. Fönsterbågens och karmens understycken hör till de delar som först angrips av röta.	
Dörrar	Status på virket, måleri, beslag och lås.	Se över hängning, justera, behandla ev. utsatta delar med halvoljeblandning. Borsta bort skräp och smuts.		

Periodiska arbeten, var femte år eller vid behov:

Underhåll av ytterst utsatta delar som anslutning mark/grund, farfjak eller bättringsmålning av fönstersnickrier. Fönster stryks med halvolja om färgytan ser torr ut. Halvolja består av hälften kokt linolja och hälften balsamterpentin. Se även anvisningar under kapitlet "särskilda vårdkrav".

Periodiska arbeten, var tionde år eller vid behov:

Reparation av farfjak, sticktak, åtspikning av utvändig panel. Översyn och målningsbehandling av fönster o d som tidigare har varit målat. Använd föreskrivna färger och anvisningar under kapitlet "särskilda vårdkrav".

Checklista för årlig kontroll

INTERIÖR, rökstuga

Objektsdel	Att kolla	Att göra	Att tänka på	Ok/ anmärkning
Golv	Nedsmutsning.	Såpskura 1 gång om året. Sopning vid behov under resten av året.	Obehandlade golv ska skuras med kallt vatten och en fet golvsåpa. Skurning en gång om året räcker i vanliga fall. I händelse att golven är hårt smutsade kan skurpulver eller skursand tas till hjälp. Skura i golvet längsdriktning och skölj med kallt vatten - skurgolv tvättade med varmt vatten blir grå och går aldrig att få ljusa igen.	
Väggar	Spindelväv och nedsmutsning.	Damma.	Försiktighet vid mot anslutning till tak i rökstugan, där sotet är karaktäristiskt! Gå varsamt fram, damma av med mjuk borste, natur- eller nylonborst. Försiktighet vid målade ytor.	
Snickerier	Nedsmutsning.	Damma.	Målade snickerier som paneler, dörrar, fönsterkarmar och lister kan dammas av med mjuk borste eller trasa. Hårt smutsade ytor kan tvättas försiktigt med vatten blandat med milt handdiskmedel. Eftertorka med rent vatten och ny trasa. Torka torrt med en tredje trasa. Vattentvättning kan göra en yta matt och bör göras sparsamt.	
Fönster	Status på virket, måleri och kitt. Trasiga rutor. Nedsmutsning.	Se över och stryk ev. med halvöljeblandning. Trasigt glas ersätts med motsvarande gammalt glas. Ta bort skrap och smuts.	Använd milt putsmedel. För rengöring av snickerier, se ovan.	
Tak	Spindelväv och nedsmutsning. Nya fukttrosor.	Damma vid behov.	Försiktighet vid rökstugans tak, där sotet är karaktäristiskt! Gå varsamt fram, ta bort hängande spindelväv så långt som möjligt utan att vidröra taket. Använd endast mjuk borste eller annat mjukt material.	

Checklista för årlig kontroll

INTERIÖR, uthusbyggnader såsom ladugård/loge, loftbod, bastu/vedbod, loge, jordkällare, lada.

Var försiktig med städning av bastun, där är sotiga ytor en del av karaktärstiken och kan inte återfå sin autenticitet om den en gång tas bort.

Objektsdel	Att kolla	Att göra	Att tänka på	Ok/ anmärkning
Golv	Nedsmutsning.	Sopa golv och såpskura på de ytor det är motiverat. Håll rent från upplag och hö.	Sopa med lagom grov sopkvast. Skura bara de golv där det är motiverat, t ex fågelspilling i loftboden. Obehandlade golv ska skuras med kallt vatten och en fet golvsåpa. Skura i golvet i längdriktning och skölj med kallt vatten - skurgolv tvättade med varmt vatten blir grå och går aldrig att få ljusa igen. Damma med borste eller trasa.	
Väggar	Spindelväv och nedsmutsning.	Damma/torka av vid behov och de ytor där det är motiverat. Ej bastu.		
Snickerier	Nedsmutsning.	Damma/torka av vid behov och där det är motiverat.	Snickerier, dörrar, fönsterkarmar och lister kan dammsugas eller dammas av med mjuk borste eller trasa.	
Fönster	Status på virket, måleri och kitt. Trasiga rutor. Nedsmutsning.	Se över och stryk ev. med halvöljeblandning. Trasigt glas ersätts med motsvarande gammalt glas. Ta bort skräp och smuts.		
Tak	Spindelväv och nedsmutsning. Fukttrosor.	Damma vid behov.	Ta bort spindelnät med en mjuk borste.	

9. Källförteckning

Arkiv

Torsby Finnkulturcentrums arkiv, Torsby

Specifik litteratur, kopior på Nordiska museets handlingar, ägarlängder mm.

Talve, Ilmar, redogörelse av en resa i Värmland.

Värmlands Museums arkiv, Karlstad

Akten för byggnadsminnet Ritamäki: fotodokumentation av interiörer, inventarier och exteriörer, uppmättningsritningar av byggnader.

Antikvarisk rapport över landskapsvården på Ritamäki finngård. Värmlands Museums rapport 2003:23. Petra Eriksson, Kulturmiljövårdsenheten.

Antikvarisk rapport över renoveringsåtgärder vid Ritamäki, Södra Lekvattnet 1:87, 2001. Monica Björklund, Kulturmiljövårdsenheten.

Hanzén, Nils Huvudhandlingar. Projektering med åtgärdsförslag för byggnader på Ritamäki finngård, Lekvattnets socken, Torsby kommun, Värmlands län. 1983.

Kartor

Lantmäteriets historiska kartor, Laga skifte 1854 över Södra Lekvattnet. ©Lantmäteriet. Ärende nr MS2005/01156.

Ritningar

Torsby Finnkulturcentrums arkiv: Ritningar upprättade av Nordiska museet m fl samt uppmättnings ritningar gjorda av finska studenter och lärare vid Tekniska högskolan, Tavastehus skogsinstitut Evo 2006.

Värmlands museums arkiv, Karlstad; uppmättningsritningar av byggnader vid Ritamäki.

Litteratur

Bladh, Gabriel, Finnskogens landskap och människor under fyra sekler, en studie av samhälle och natur i förändring, Högskolan i Karlstad, forskningsrapport 95:11, samhällsvetenskap, gruppen för regionalvetenskaplig forskning.

Finnskogens bebyggelsehistoriska arv, ett inventerings- och dokumentationsprojekt inom Torsby kommun 1999. Torsby Finnkulturcentrum.

Hedenskog, Erika, Byggnadsvårdsplan för Ritamäki finngård, Länsstyrelsen i Värmland, kulturmiljöenheten 2003.

Hämäläinen, Albert, Bostads och byggnadsskick hos skogsfinnarna i Mellan-Skandinavien, Nordiska museets handlingar: 23, Stockholm 1945.

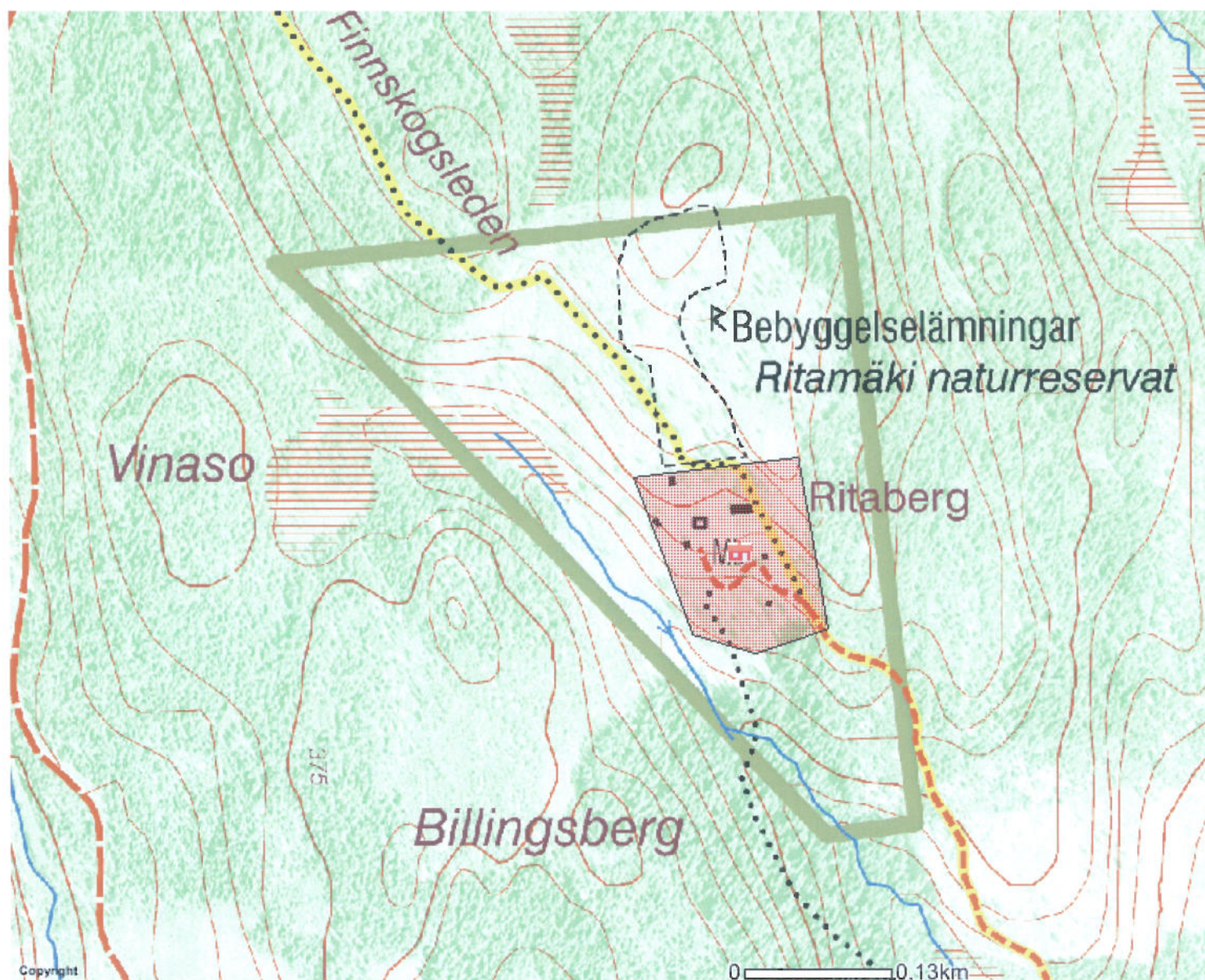
Ännu opublicerat material

Bilder

Samtliga färgfotografier där inget annat anges är tagna under våren och sommaren 2009 av Monica Björklund, Värmlands Museum.

Byggnadsminnets avgränsning.

Kartan illustrerar med röd markering byggnadsminnets avgränsning. Naturresevatets avgränsning illustreras med en grön linje. Utdrag ur: KulturmiljöGIS, Länsstyrelsen Värmlands Län

Förteckning över ritningar för Ritamäki finngård.

Förteckningen kan inte ses som komplett då andra arkiv m fl. i Sverige och Finland kan ha material.

Värmlands Museums arkiv:

1983-09-05, Situationsplan, upprättad av N Hanzén.

November 1966, Uppmåtningsritning, av Arne Davidsson.

- Fasader rökstuga.
- Planritning, rökstuga
- Sektion av rökstugan vid rökstugedelen.
- Sektion av rökstuga vid kåve och kammare.
- Detalj av rökstugans innertak.
- Plan lada (loge).
- Sektion lada (loge).
- Plan och sektion ria/lada (lada).
- Plan badstuga.
- Sektion badstuga respektive vedbod.
- Plan av härbret (bägge våningarna)
- Sektion av härbret.
- Plan av ladugård/loge
- Sektion av loge respektive ladugård.

Torsby Finnkulturcentrum:

1949, Nordiska Museets arkiv (EU.42955). Skisser av Ilmar Talve 1949, uppritade av E. Ole 1950.

- Rökstuga: Skiss av rökugn och utvändig huv.
- Rökstuga: Plan och sektion.
- Bastu: plan och sektion.
- Härbre: Plan nedre botten samt sektion. Detalj av knutens halsning.
- Smedja: Plan.

Beskrivningar till ovanstående ritningar finns också.

2006, Uppmåtningsritningar gjorda av finska studenter och lärare vid Tekniska högskolan, Tavastehus skogsinstitut Evo.

- Vy över gården.
- Rökstuga: Planritning.
- Rökstuga: Sektion mot öster, med rökugn.
- Rökstuga: Sektion av rökstuga och kammare.
- Rökstuga: Sektion genom svenskstugan och rökugnen. (Anm. Egentligen sektion genom köket där spiskupan är synlig.)
- Rökstuga och loftbod: Fasader. (Anm. Rökstugans fasad mot söder och loftbodens fasad mot öster).
- Ladugård/loge vy från söder.
- Situationsplan.

Ägarlängder för Ritamäki Finngård, från Torsby Finnkulturcentrums arkiv.

© Alla rättigheter rörande program och data förbehålls Torsby Finnkulturcentrum

Torsby Finnkulturcentrum Forna Brukare

Torsby kommun **Lekvattnet** **Södra Lekvattnet 1:87** *Kommun - Socken - Fastighet - Del*
1737-2-Södra Lekvattnet 1:87-SL8

Gårdens namn
Ritamäki

Område

Födelseår: Kämt Folkligt namn
1812

Olof Jansson, Uotinen

Famili

Hustru 1: Annika Henriksdotter Suhoinen f 15/6 1819 i Lövhöjden d 12/9 1857 i dysenteri
Barn: Jan f 25/11 1847 d 24/8 1857, Lars f 24/11 1849 d 19/8 1857, Olof f 21/10 1852 d 17/8 1857, Maria f 29/10 1856 d 24/8 1857, alla döda i dysenteri.
Hustru 2: Kajsa Olsdotter f 15/7 1834 i Bogen, Gunnarskog d 29/6 1868
Barn: Jan f 12/2 1859, Anna f 28/3 1860, Olof f 21/4 1865, Maria f 27/6 1868.

Anteckningar

Bygger gården på 1840-talet. Gift första gången 1847 och andra gången 26/12 1858. Död 24/4 1886.

Födelseår: Kämt Folkligt namn
1859

Jan Olsson, Uotinen

Famili

Hustru: Sofia Jansdotter f 1850 i Lammaso d 1905
Barn: Olof f 4/6 1882, Johan f 27/11 1883, Signe f 26/1 1886, Augusta f 12/2 1888, Beda f 4/4 1890, Henning f 10/8 1893, Oskar Julius f 30/12 1896 d 8/1 1897.

Anteckningar

Gift 1881. Död 1908.

Födelseår: Kämt Folkligt namn
1893

Henning Jansson, Uotinen

Famili

Anteckningar

Äger gården tillsammans med syskonen Beda, Signe och Johan (död 1963) Jansson. Flyttar härifrån 1964. Död 1980.

HUR MAN ÖVERKLAGAR LÄNSSTYRELSENS BESLUT

VAR SKALL BESLUTET ÖVERKLAGAS	Länsstyrelsens beslut kan skriftligen överklagas hos regeringen, Miljödepartementet .
VAR INLÄMNAS ÖVERKLAGANDET	Er skrivelse skall inlämnas/skickas till Länsstyrelsen och inte till regeringen.
TID FÖR ÖVERKLAGANDE	Skrivelsen måste ha kommit in till Länsstyrelsen inom tre veckor från den dag Ni fick del av beslutet , annars kan Ert överklagande inte tas upp till prövning.
HUR MAN UTFORMAR SITT ÖVERKLAGANDE M M	I skrivelsen skall Ni - tala om vilket beslut Ni överklagar, t ex genom att ange ärendets nummer (diarienumret) - redogöra för hur Ni anser att beslutet skall ändras Ni bör också redogöra för varför Ni anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt. Ni kan givetvis anlita ombud att sköta överklagandet åt Er. Behöver Ni veta mer om hur Ni skall gå till väga, så ring eller skriv till Länsstyrelsen.
ÖVRIGA HANDLINGAR	Om Ni har handlingar eller annat som Ni anser stöder Er ståndpunkt, så bör Ni skicka med det.
UNDERTECKNA ÖVERKLAGANDET	Er skrivelse skall undertecknas och namnteckningen förtydligas. Uppge också postadress samt telefonnummer där Ni kan nås dagtid.

Sändlista

Naturvårdsverket, 106 48 STOCKHOLM

/ Lekvattnets hembygdsförening Karmenkynna Lekvattnet, 685 91 TORSBY

✓ Matts Gunnar Mattsson, Valhallagatan 11B, 532 34 SKARA

/ Berit Aina Kristina Mattsson, Lekvattnet 68, 685 91 TORSBY

✓ Bengt Ejdsell, Melltorpsvägen 39, 683 40 UDDEHOLM

✓ Göte Ejdsell, Våle torp 1, 680 50 EKSHÄRAD

✓ Kjell Ejdsell, Gräs Tjärntorp, 683 95 SUNNEMO

Torsby kommun, Nya Torget, 685 30 TORSBY

Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 STOCKHOLM

Skogsstyrelsen Region Svea, Box 1350, 751 43 UPPSALA

Naturskyddsföreningen, Länsförbundet i Värmland, Verkstadsgatan 1, 652 19 KARLSTAD

Wermlands Ornitologiska Förening, c/o Rolf Tideman, Ställ, Överbryn 5, 685 94 TORSBY

Värmlands Botaniska Förening, c/o Per Larsson, Fallängsvägen 39 A, 671 51 ARVIKA

Värmlands läns jaktvårdsförbund, Box 65, 660 60 MOLKOM

LRF, Länsförbundet i Värmlands län, Köpmannagatan 2, 652 26 KARLSTAD

Reservatsskötare Jan Wirtberg, Bergsidan 8, 685 97 ÖSTMARK

Samhällsbyggnadsenheten

Naturvårdsenheten